STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11550

DI FAMILYE ROHTHSHILD

Ph. Krantz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די פאמיליע ראהטשילד

זייער לעבען און פינאַנציעלע טהעטיגקייט

פון

פיליפ קראנץ

STAR HEBREW BOOK CO.

54-58 Canal Street, New York

Printed in the United States of America

די פאמיליע ראטהשילד.

איינלייטונג.

אמאליגע און היינטיגע קרעזוסען.

מיליארדער אדער ביליאנער — דאס זיינען ניי־געבארענע ווערטער פון אונזער צייט. אפילו אין אנפאנג פון 19טען יאהר־הונדערט האט מען נאך ניט געוואוסט פון פערזאנען, וואס זאלען צעהלען זייער קאפיטאל אין סומען פון מעהר ווי ניין ציפערען. זעהר רייכע מענשען זיינען נאך געווען אין גאנץ אלטע צייטען. אין דער געשיכטע זיינען איינינע פון זיי פערצייכענט געווארען אלס א וועלטוואונדער. דער נאמען פון דעם קעניג קרעזוס, וועלכער האט געהערשט אין לידיא (קליין־אזיען) אין זעקסטען יאהרהונדערט פאר דיא קריסטליכע צייטרעכנונג, ווערט איבעראל געברויכט צו בעצייכענען א זעהר רייכען מאן; אבער אלע זיינע אוצרות, אפילו צוזאמען מיט „קרח'ס אוצרות", זיינען געווען א קלייניגקייט אין פערגלייך מיט דיא ריזיגע קאפיטאלען פון היינטיגע געלד־מאגנא־טען. א פערצייטיגער קרעזוס איז געווען אן ארעמאן געגענאיבער א ראקעפעללער, א ראטהשילד, א וואנדערבילט א. ז. וו. אזא קרעזוס וואלט מען ניט אריינגענומען אין דיא „פיער הונדערט", דעם צימעס פון דער אמעריקאנער געלד־אריסטאקראטיע, וועלכע קוקט מיט פעראכטונג אויף איינעם, וואס בעזיצט בלויז איין מיליאן דאלאר.

דיא גרעסטע און גרויזאמסטע דעספאטען פון דיא אמאליגע מלוכות אין אזיען האבען ניט געקענט אנקלייבען אזעלכע רייכ־טהימער, וויא א מאדערנער געלד־קעניג קען מאכען אין איין טאג דורך א געלונגענע ספעקולאציאן אויף דער בערזע. אין איין שטונדע ווערען יעצט געשאפען פיעל מעהר מיליאנען, וויא אן אזיאטישער דעספאט האט געקענט ארויסדריקען פון זיינע אונ־טערטאנען און פון בעזיעגטע פעלקער זיין גאנצען לעבען. וואס

האָט ער דען דאָן געקענט צוזאַמענקלייבען אויסער גאָלד, זילבער און עדעלשטיינער? דיא תבואות און אנדערע שפייז־ארטיקלען, וויא אויך געוועבטע שטאָפען האָט ער געוועהנליך ניט געקענט האָבען מעהר וויא אויפצוהאַלטען אַ פּאָאַר יאָהר זיינע סאָלדאטען און דיענערס. דאָס האָט שליסליך ניט פיעל בעטראָפען. זיינע „אוצרות“, דאָס הייסט דיא צוזאַמענגערויבטע טייערע שטיינער, גאָלד און זילבער — וויא פיעל האָט עס דען געקענט ווערטה זיין? וויא פיעל גאָלד האָט דאָן איבערהויפּט צירקולירט אין דער וועלט? דיא גרעסטע גאָלד־מינען זיינען דאָך ענטדעקט געוואָרען אין דער נייער צייט, בעזאָנדערס אין לעצטען יאָהרהונדערט. וואָס פאר אַ ווערדע האָט דען גאָלד אַלס אַן ארטיקעל, אַלס סחורה, אין פערגלייך מיט דער גאַנצער סומע קאפּיטאַלען אין אַ מאָדערנער געזעלשאפט? אין דער וועלט איז נאָך ווארשיינליך ניטאָ אזוי פיעל גאָלד, אז מען זאָל דערפון קענען אויסשלאָגען אַ גאַנצען מיליארד דאָלארס, יעדענפאַלס איז דיא סומע פון גאָלד, וואָס צירקולירט אַלס געלט, איינפאַך אַ טראָפען אין פערגלייך מיט דיא סומע פון קרעדיט־פּאַפּירען, וועלכע שטעלען פאר דעם אמת׳ען רייכטהום פון אַ קאפּיטאַליסטישער געזעלשאפט.

דאָס גאַנצע גאָלד פון אַמאָליגע צייטען, אפילו אין דער צייט פון רוים׳ס הערשאפט, וואָלט זיך בעהאַלטען אין דיא קאַסעס פון אַ פינאַנץ־קעניג פון אונזער צייט. דער רייכטהום פון אזא קעניג בעשטעהט ניט אין גאָלד און זילבער — עדעלשטיינער דיענען נאָר צום פּוץ — זאָנדערן אין דער מעגליכקייט צו קריגען געלט פאר זיינע ווערטה־פּאַפּירען, פאר זיינע אַקציעס און אָבליגאַציעס, וועלכע זיינען איינענטליך וועקסלען אויף דיא אייזענבאַהנען, טעלעגראַפען, פאַבריקען, מינען א. ז. וו. אין וועלכע זיין קאפּיטאַל איז פּארטאָן. זאָלען דיעזע געשעפטען רואינירט ווערען, ווערט דער מאָדערנער קרעזוס, דער מיליארדער, אַן אָרימאַן.

דיא ארט און וייזע, וויא מען קען יעצט ווערען אַ קרעזוס, איז אויך אַ גאַנץ אנדערע וויא אפילו מיט אַ פּאָאַר הונדערט יאָהר

צוריק. אמאָל פלעגט מען אָנזאמלען אוצרות דורך מעהר אָדער וועניגער אָפענעם רויב, יעצט — דורך א געקינצעלטען און פער־שטעלטען רויב אין דער פאָרמע פון בערזען־ספעקולאציאָנען. א מיליארדער קען מען ניט ווערען אפילו דורך פרעמדע ארבייט אויף דעם אינדוסטריעלען וועג. פון אייגענע ארבייט איז שוין אָבגע־רעדט. מישטיינס געזאָגט, וואָס מען קען אָנקלייבען פון דיא איי־גענע צעהן פינגער, ווען מען זאָל אפילו האָרעווען איבער דיא כחות און אָבשפּאָרען פון דער קישקע, אז דיא נשמה זאָל זיך קוים האַלטען אין גוף. אויב איהר האָט געטראָפען אזא ארביי־טער, וואָס זאָל נאָר פון זיינע אייגענע פראצע, גאָר אָהן דער מיט־ווירקונג פון אנדערע ארבייטער, קענען אָפשפּאָרען עטליכע טוי־זענד דאָלאר, האָט איהר געזעהען איינע פון דיא זעלטענסטע זאַ־כען אין דער וועלט. עס איז איבעריגענס אַן אלגעמיין בעקאַנ־טער פאקט, דאָס פון אייגענע ארבייט קען מען ניט ווערען רייך. אָבער ניט אַלע ווייסען נאָך, אז בלויז פון פרעמדע ארבייט איז איינפאך אונמעגליך צו ווערען א מיליארדער. א פאבריקאנט, ווען ער זאָל אפילו בעשעפטיגען עטליכע טויזענד ארבייטער, וועט העכ־סטענס קענען אָנקלייבען א פּאָאר מיליאָן דורך דעם רעגעלמעסי־גען גאנג פון דער קאפּיטאליסטישער פּראָדוקציאָן. ווען זיינע פּראָפיטען זאָלען ווערען זעהר גרויס צוליעב אירגענד וועלכע אור־זאכען, וועלען אנדערע קאפּיטאליסטען באלד זיך א לאָז טאָן צו קאָנקורירען מיט איהם, און ער וועט שליסליך ניט קריעגען א גרעסערען פּראָצענט אויף זיין קאפּיטאל וויא אַלע אנדערע פאברי־קאנטען אונטער עהנליכע אומשטענדען. דער פּראָפיט אין איני־דוסטריע און זאָגאר אין האנדעל איז פּראָפּאָרציאָנעל צום גע־ברויכטען קאפּיטאל און קען לאנג ניט איבערשטייגען דיא געוועהנ־ליכע דורכשניטליכע מאָס. ווען איהר זאָלט אפילו אָנפאנגען צו פאבריצירען אָדער צו האנדלען מיט א מיליאָן דאָלאר — נאָר געצעהלטע מענשען קענען אזוי אָנפאנגען — וועט איהר דאָך אונטער קיינע אומשטענדען ניט ווערען א מיליארדער.

פּרובירט מאכען דעם פאָלגענדען קליינעם חשבון. לאָמיר

אננעהמען, אז איהר הויבט אָן צו פאבריצירען טוך מיט אַ קאפּיטאַל פון אַ מיליאָן דאָלאר, אז אייער אונטערנעהמונג געהט אזוי גוט, דאָס איהר מאכט ניט ווענינער וויא 20 פּראָצענט אויף אייער קאפּיטאַל (היינטיגע ציטען זיינען גרויסע קאפּיטאַליסטען זעהר צופריעדען צו קריעגען 5 פּראָצענט און נאָך ווענינער), און אז איהר וועט לעבען גאַנצע 100 יאהר נאָכדעם וויא איהר זיינט געוואָרען אַ פאבריקאנט, דאַן וועט אייער גאַנצער פּראָפיט אויס־מאכען ניט מעהר וויא 20 מיליאָן דאָלאר.

זאָל אָבער דער זעלבער מיליאָנער אָנפאַנגען צו ספּעקולירען אויף דער בערזע, און ספּעקולירען גליקליך, דאָס הייסט מאכען אונגליקליך אנדערע ספּעקולאַנטען, דאַן איז גאָר קיין שיעור ניטאָ צו דעם רייכטהום, וואָס ער קען זיך „ערווערבען“. ערשט דאַן האָט ער מעגליכקייט צו ווערען אַ מיליארדער. אויף דער בערזע קען איהם געלינגען צו „פערדיענען“ אין איין שטונדע מעהר וויא דעם גרעסטען פאבריקאנט אַ גאַנצען יאָהר.

נאָר אויף דיזען וועג קען מען „מאכען“ מיליאָנען היינטיגע ציטען און נאָר אזוי זיינען אויפגעקומען דיא עטליכע מיליארדערען, וועלכע בעהערשען דיא בערזע און דורך דעם דיא גאנצע וועלט. נאָך מיט אַ יאָהר 30 צוריק האָט ראקעפעללער געדיענט אלס בוכ־האַלטער אין דעם קעראָסין־געגענד פון פּענסילווייניא, יעצט איז ער דער רייכסטער מאַן פון אמעריקא און וואהרשיינליך אויך פון דער גאַנצער וועלט. דעם אָנפאנג האָט ער געמאכט דורך דער אונ־געהייערער ענטוויקלונג פון דער קעראָסין־אינדוסטריע, ספּעציעל דורך זיינע אונגעזעצליכע און יעדענפאלס ניט־כשר'ע אָפּמאכונגען מיט דיא אייזענבאהנען, און נאָך יעצט שעפּט ער אוצרות פון קעראָסין; אָבער ער וואָלט דאָך ניט געוואָרען אַ מיליארדער, ווען ער וואָלט גאָר ניט ספּעקולירט. נאָך מעהר איז עס דער פאַל מיט אַנדערע פינאַנץ־קעניגע פון אמעריקא, דאָס לאַנד פון מי־ליארדערען.

אום צו קענען אָנזאמלען אזוי פיעל מיליאָנען דורך ספּעקולא־ציאָן איז נאָך ניט גענוג צו האָבען וואָס מען רופט מזל, זאָנדערן

גאַנץ ספּעציעלע פֿעהיגקייט. אזוי גוט וויא מען קען ניט ווערען א וועלט־בעריהמטער שאך־שפּיעלער אָהן א ספּעציעלען טאַלענט דערצו, אזוי קען מען ניט ווערען א גרויסער און ערפאָלגרייכער בערזען־שפּיעלער. דער פֿעלד פֿון ספּעקולאַציאָן איז אונבעגרע־נעצט. מען ספּעקולירט ניט נאָר אויף זאכען וואָס עקזיסטירען אָדער וואָס האָבען א ווערטה, זאָנדערן וואָס וועלען נאָך ערשט עקזיסטירען אָדער קריגען א ווערטה. מען קען, צום ביישפּיעל, מאַכען מיליאָנען דורך א ספּעקולאַציאָן אויף דיא גערעטענעס פֿון דיא נעכסטע יאָהרען, מען קען אָבער אויך ברעכען דעם קאָפּ, וויא דאָס פּאַסירט יעצט גאַנץ אָפֿט. מען קען אויך שעפּען מיליאָנען דורך א ספּעקולאַציאָן אויף מינען, וואָס וועלען מיט דער צייט בריינגען פּראָפֿיטען אָדער זאָגאר גאָר ניט. פֿון אזעלכע ספּעקולאַ־ציאָנען, וואָס זיינען פֿון אָנפאַנג אָן בערעכענט אויף שווינדעל, אויף אָפּנאַרען דעם עולם, ריידען מיר דאָ ניט, הגם אויך זיי האָ־בען ניט ווייניג ביינעטראָגען צו פֿערגרעסערען דיא ריזיגע קאַ־פּיטאַלען פֿון אלע מיליאַרדען; מיר מיינען דאָ דעם „רעגעלמעסיגען“ און געזעצליך־אנערקענטען בערזען־שפּיעלער. אין דיעזען בערזען־שפּיעל איז דיא ראָלע פֿון צופֿאַל זעהר א גרויסע, וויא אין יעדען שפּיעל; אָבער פֿריהער פֿאַר אלץ, אפּילו פֿאַר באַארעס געלט, דאַרף מען זיין געבאָרען דערצו, מען דאַרף זיך געפֿינען אויף דער בערזע וויא א פֿיש אין וואַסער, מען דאַרף פֿערשטיין, ווען, וואו און וויא אזוי צו ריזיקירען, מען דאַרף קענען ריזיקירען און אין דער זעל־בער צייט קאַלטבלוטיג און פּאָרזיכטיג בערעכענען, מיט איין וואָרט, מען דאַרף זיין איין זשעניע אין פֿינאַנציעלע ספּעקולאַציאָנען.

וויא ריכטיג דאָס איז און וויא אזוי מען מאַכט און מען קען מאַכען מיליאָנען דורך בערזען־שפּיעל, וועלען מיר זעהען אין דער בעשרייבונג פֿון דעם לעבען פֿון דיא ערשטע ראָטהשילדען, וועלכע זיינען אין א קורצער צייט געוואָרען „דיא רייכסטע צווישען דיא רייכע“. זייער פֿינאַנציעלע טהעטיגקייט איז ניט נאָר אינטערע־סאַנט, זאָנדערן אויך בעלעהרענד, דען זיא כאַראַקטעריזירט אויך דעם נערוו פֿון דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפֿט — דיא בערזע.

.1

מאיר אמשעל'ס ערציהונג און ערשטע „געשעפטען".

איינע פון דיא מערקווירדיגקייטען אין דער אלטער דייטשער שטאָדט פראנקפורט־אם־מיין איז דיא הויז נומ. 152 אויף דער אַלטער יודענשטראסע, אין דעם צענטער פון דער געוועזענער גהעטאָ. פון דרויסען צייכענט זיך דיעזע הויז מיט גאָר נישט אויס — עס איז אַ געוועהנליכע געביידע, אַ הויכע און אַ שמאָלע, מיט שמאָלע פענסטער, בעפוצט נאָר מיט אַ רויטען שילד. אָבער דערפאר, ווען דער בעזוכער וויים, וואָס דאָרטען איז פאָרגעקומען הינטער דיא פראָסטע ווענט און שמאָלע פענסטער, וואונדערט ער זיך נאָך מעהר, ווען ער ווארפט אַ בליק אויף דיא אַלטע געביידע.

יא, עס איז אַ הויז מיט אַ גרויסע און מערקווירדיגע געשיכטע. יאָהרענלאנג איז דאָרטען געווען, קען מען זאָגען, דער פינאנץ־צענטער פון דער וועלט. דער שיקזאַל פון מלוכות איז דאָרטען ניט איין מאָל געהאנגען אין דער וואָגשאָל פון גאָלד. דיא גרעסטע אריסטאָקראטען, דיפלאָמאטען, מיניסטערס און אפילו פרינצען האָבען געמוזט אָנקומען אהין; זיי האָבען געמוזט דורכפאָהרען דיא זעלבע גאס, וועלכע איז נאָך ביז דעם אָנפאנג פון 19טען יאָהרהונדערט גערעכענט געווען פאר אַ פערשאָלטענע, פאר אַ פערפעסטעטע.

עס איז אמת, אז זיי האָבען געמוזט קומען אהין צוליעב דיא זעלבע אורזאכע, וועלכע האָט נאָך אין מיטעלאַלטער געטריעבען אין דער יודענשטראסע איינִיגע אדעליגע און שטאָלצע ריטער, נעמליך: צו קריעגען געלט געבאָרגט; אָבער דיא אומשטענדען זיינען שוין געווען גאנץ אנדערע. אין דיעזען אונטערשיעד האָט זיך אם קלאָרסטען ארויסגעוויעזען, אז דיא פינסטערע צייטען פון מיטעלאַלטער זיינען פאָראיבער און, אז עס איז אויפגעקומען אַ נייע וועלט. דער אמאָליגער ריטער פלעגט זיך אריינ'גנב'ענען אין דער גהעטאָ אין דער פינסטער, ער האָט זיך געשעמט, וואָס ער מוז זיך ווענדען צו אַ אידישען פראָצענטניק, דען קיין אנדער שייכות האָט ער ניט געקענט האָבען מיט אידען, אויסער ביי זיי

באָרגען געלט אָדער זיי צו בעפאָלען און צו בערויבען; און אלע אידען האָבען דאן געציטערט פאר איהם אין זייער פערשאָלטענעם ווינקעל, דיא שוידערליכע געהעטא, וואו זיי זיינען קיינמאָל ניט זיכער געוועזען מיט זייער פערמעגען און לעבען; אָבער דיא אדע־ליגע און אפילו פרינצען, וועלכע פעלגען מוזען קומען אין דער הויז נומער 152 פון דער אלטער יודענשטראסע, האָבען זיך גע־רעכענט גליקליך, ווען דער אמאָליגער מלוה און וואוכערניק האָט זיי גוט אויפגענומען. ער האָט געפיהלט, אז ער איז אַ מאַכט, פאר וועלכע זיי מוזען זיך בויגען, פאר וועלכע זיי מוזען זאָגאר קריעכען אויף דיא פיס, און זיי האָבען עס אויך גאנץ גוט געפיהלט. ווען זיי פלעגען זיך אַ מאָל פערגעסען און פערררייסען דעם נאָז, פלעגט ער זיי אָהן צערעמאָניעס דערמאָנען, דאָס זיי ליגען ביי איהם אין דיא הענד, און פלעגט זיך אויך גראָב אויסלאכען פון זייער פוס־טען יחוס.

דער בעל הבית פון דיזער הויז איז געוועזען מאיר אמשעל, דער גרינדער פון דער גרעסטער און מעכטיגסטער באנקיר־קאָנטאָר אין דער וועלט. ער איז דאָרטען געבאָרען געוואָרען אין 1743, ווען זיין פאָטער איז געוועזען אַ געוועהנליכער מלוה, אזוי וויא פיעלע אנ־דערע אין דער פראנקפורטער גהעטאָ. וועגען דעם פאָטער פון דיזען פינאַנציעלען זשעניע ווייס מען נאָר, אז ער האָט געהייסען אמשעל משה אָדער אנשעל משה, האָט געהאנדעלט מיט אנטיקען און אלטע מטבעות און אויך געליהען געלד אויף פּראָצענט. ער האָט גע־לעבט זעהר פּראָסט און קארג, געקליבען דעם גראָשען אלס דעם העכ־סטען צוועק אין לעבען. מען דערציילט פון איהם, אז ער פלעגט אָפט זאָגען: „אַ מענשען'ס רייכטהום בעשטעהט ניט אין דעם וואָס ער קריעגט, נאָר אין דעם וואָס ער שפּאָרט אָפּ.“ אלע ראָטהשילדען האָבען זיך ביז איצט געהאלטען אָן דיזע „גאָלדענע“ רעגעל, דען זיי האָבען קיינמאָל ניט פארלעבט מעהר וויא זייערע יעהרליכע איינקינפטע, וויא פיעל עס איז זיי ניט אויסגעקומען אויסצוגעבען.

אין אלגעמיין האָט אמשעל משה זיך מיט קיין זאך ניט אויס־געצייכענט פון אנדערע איינוואָהנער פון דער יודענשטראסע, וועל־

כע האָבען נאָך געדיינקט דיא ביטערע און פינסטערע צייטען, ווען מען האָט זיי געהאַלטען עפּעס וויא ווילדע ברואים אין דער שטיקענדער גהעטאָ, וויא פאַרפּעסטעטע חיות אויף צוויי פיס; ווען מען האָט זיי געצוואונגען צו טראָגען בעזונדערע קליידער אלס צייכען פון שאנדע; ווען מען האָט זיי געמאַכט פאַר „אתה בחרתנו־ניקעס" אין צרות און יסורים; ווען מען האָט אפילו בעשרענקט דיא צאָהל פון זייערע חתונות, אום דיא „פערשאָלטענע ראסע" זאָל זיך ניט פערמעהרען... נאָך אין 1614 האָט מען אלע אידען ווידער ארויסגעיאָגט אפילו פון זייער שרעקליכער גהעטאָ אין פראנקפורט, און אזוי וויא זיי האָבען איבעראל געקענט ערוואר־טען יעדען טאָג א בעפעהל: „מארש! " האָבען זיי אָנגעשטרענגט אלע זייערע כחות און זייער גאנצען שכל צו האָבען אויפ'ן וועג וואָס מעהר גאָלד און איבערהויפּט געלט.

אין פערלויף פון יאהרהונדערטע האָבען דיא אונגליקליכע איינוואָהנער פון דיא גהעטאָס געקראָגען ניט נאָר אן אייגענארטיגע מאָראל, א ספּעציעלען כאראקטער, צוגעפּאסט צו דער „אָבשפּאָרונג", צום אָנזאמלען פון באארעס געלט, זאָנדערן אויך א בעזונדערע פיזיאָנאָמיע, ספּעציעלע מאניערען, נאָך וועלכע מען האָט זיי גלייך געקענט דערקענען אפילו אונטער דיא בעסטע אומשטענדען און אין דיא פּאָלקסקליידער. ווען דער מאָדערנער קאפּיטאליזמוס האָט זיך דורכגעבראָכען א וועג דורך דיא פערגרעסערונג פון אינדוסטריע און האנדעל און האָט צובראָכען דיא ראמקעס, אין וועלכע דיא מיטעל־אַלטערליכע געזעלשאפט איז געווען איינגעפּאסט מיט אייזערנע קלאַמערן, האָבען דיא אידען גענומען ארויספליהען פון דיא גהעטאָס אויף דער גרויסער וועלט און האָבען זיך, דורך זייערע אָנגעקליבענע קאפּיטאלען און איינגעזויגענע פעהיגקייטען צום האנדעל און צו פינאנצען, שנעל אויסגעצייכענט. פון פריהערע ציטערנדיגע און דערשלאָגענע מלוה'ס און וואוכעריקעס זיינען זיי געוואָרען באנקירען, ספּעקולאנטען אויף דער בערזע און פינאנץ־קעניגע.

אבער קיינעם פון זיי איז ניט געלונגען אזוי שנעל צו דער־

גרייכען צו אזא הויכע שטופע אין דער פינאנץ־וועלט, וויא אמשעל משה'ס זוהן, וועלכער האָט געהאט דיא מעגליכקייט צו פער־איינינגען זיין פינאנציעלען זשעניע מיט דיא מיליאָנען פון א פרינץ, וויא מיר וועלען עס זעהען.

דער גרינדער פון דער באנקירען־דינאסטיע ראָטהשילד איז וויא געבאָרען געוואָרען צו זיין פינאנץ־ראָלע. מאיר אמשעל, אמשעל משה'ס ווירדיגער זוהן אין „אבשפאָרען" און וואוכער, האָט אנגעפאנגען זיין לעבען טרויעריג וויא אנדערע אינגלעך פון נהעטא. דערצו נאָך איז ער צו צוועלף יאהר געבליבען א יתום. פאר'ן טויט האָט אמשעל משה אָנגעזאָגט, אז מען זאָל זיין איינ־ציגען זוהן געבען אזא ערציהונג, דאָס ער זאָל קענען ווערען א רב. מען האָט דארום אוועקגעשיקט דעם צוקינפטיגען פינאנץ־קעניג אין דער דאמאלס בעריהמטער ישיבה פון דער שטאדט פירט. אבער ער האָט גלייך ארויסגעוויעזען, דאָס ער איז ניט בעשאַפען געוואָרען צו קוועטשען דיא באנק און גריבלען זיך אין תלמוד. דאָס איז געוועזען א טהעטיגע און ענערגישע נאטור, וועלכע האָט זיך געריסען צו נעשעפטען און געשטרעבט נאָך גאָלד, וואָס מעהר גאָלד, ניט אזוי אום צו געניסען מאטעריעלע פערגניגען דערפון, וויא צו קלייבען הנאה פון דעם בלעסק פון געלען מעטאל.

אין דער הויז פון זיין פאטער, דעם מלוה און מטבעות־הענדלער, איז ער געוואָהנט געוואָרען צו בעטראכטען א סך געלד און צו לעזען דיא אויפשריפטען אויף אַלטע מאָנעטען. זייער קלאנג איז געוועזען דיא זיסעסטע מוזיק פאר איהם. קיין אנדער זאַך האָט איהם ניט נעצויגען. דארום האָט ער ביי זיך בעשלאָסען צו האנדלען מיט געלד נאָך ווען דיא אפעקונעם האָבען איהם אוועקגעשיקט אין דער ישיבה. צום תלמוד איז ער געוועזען זעהר גלייכגילטיג און האָט דיא ערשטע צייט געלערנט נאָר פאר א'ן אָבקומענעם. אין עטליכע יאהר ארום האָט ער אין גאנצען אוועקגעוואָרפען אלע פלפולים, אום זיך איבערצוגעבען צו וואוכער און זיינע „באנק־געשעפטען".

ער איז געוואקסען א לייט. נאָך אין דער ישיבה האָט ער אָנגעפאנגען צו באָרגען געלד זיינע חברים אויף פראָצענט. דאָס

געלד וואס ער פלעגט קריגען פון זיינע אפעקונעס אויף קלייניגקייטען און נאשעריי, האט ער נעלאזט „וואקסען“ דורך וואוכער. זיין פאטער'ס „גאלדענע“ תורה וועגען אבשפארען האט ער פראקטי־צירט אויף יעדען שריט. אויף דיא אבגעשפארטע געלד האט ער אויך געקויפט עטליכע אלטע מטבעות, וועלכע ער האט פערקויפט מיט א גוטען פראפיט. דאס האט איהם צוגעגעבען חשק צו וויטערע אזעלכע אפעראציאנען, זא דאס ער האט שנעל געקראגען א נאמען אין דער ישיבה אלס א געשייטער פינאנסיסט און גרויסער וואוכערניק.

ער האט זיך אויך געסטארעט צו לערנען, אבער דיא תורה איז איהם ניט געקראכען אין קאפ. וואס ווייטער האט ער זיך אלץ מעהר אריינגעלאזען אין זיינע „געשעפטען“, אום צו קלייבען דעם גראשען. ווען ער האט זיך, נאך עטליכע יאהר האנדלען אין דער ישיבה, איבערצייגט אז ער וועט זיין א גוטער באנקיר, אבער א זעהר שלעכטער רב, האט ער, קיינעם ניט פרעגענדיג, זיך אומ־געקעהרט נאך פראנקפורט, וואו ער האט זיך בעזעצט אין זיין פאטער'ס הויז און זיך א נעהם געטהאן צו אלערליי געשעפטען, וואו נאר ער האט פאראויסגעזעהען, אז ער וועט עפעס פערדיענען; נור בעזאנדערס האט ער געשטרעבט צו באנק־אפעראציאנען. דיא בערזע, וועלכע האט זיך שוין דאן ענטוויקעלט כמעט וויא אין אונזער צייט, האט איהם געצויגען וויא א מאגנעט; ער האט אבער מורא געהאט צו ריזיקירען און האט געווארט אויף א געלעגענ־הייט אנצופאנגען אזוי, אז ער זאל זיכער זיין צו פערדיענען. ריזיקע איז איבערהויפט ניט געלעגען אין זיין נאטור, נור ווען ער האט געפיהלט און אויסגערעכענט, אז ער געהט אויף א זיכערען וועג, האט ער זיך אויך ערלויבט צו ספעקולירען גאנץ הויך.

ביי אלע זיינע געשעפטען און ספעקולאציאנען האט ער זיך שטענדיג אויסגעצייכענט מיט פינקטליכע עהרליכקייט, גראדע וויא פיעל עס איז נויטיג געווען, אום ניט צו איבערטרעטען דיא געזעצע. ער האט געהאלטען ווארט און האט זיך געסטארעט צו קריעגען א נאמען פון א געשעפטסמאן, אויף וועלכען מען קען זיך פערלאזען

און צו וועמען מען מעג האָבען צוטרויען. ער האָט אַזוי זיך ערוואָרבען אַ שם ניט נאָר פאַר אַ פעהיגען פינאַנסיסט, זאָנדערן אויך פאַר אַ געלאַסענעם און עהרליכען געשעפטסמאַן, וואָס עס האָט איהם זעהר פיעל געהאָלפען דיא ערשטע צייט.

אום צו ערלערנען גרינדליך באַנק־אָפּעראַציאָנען און ספּעקולאַ־ציאָנען אויף דער בערזע איז ער אָנגעקומען אין דער גרויסער קאָנ־טאָר פון אָפּפּענהיים אין האַנאָווער. דאָרטען האָט ער אַ פּאָר יאהר געדיענט און אויך פאָרטגעזעצט זיינע אייגענע וואוכער־געשעפטען. ער האָט זיך באַלד אַזוי אויסגעצייכענט מיט זיינע פעהיגקייטען צו פינאַנסען, דאָס מען האָט איהם אויפגענומען אַלס אַ שותף אין דער קאָנטאָר. וואָס מעהר געלד ער האָט געמאַכט אין פערבינדונג מיט דער פירמע אָפּפּענהיים, אַלץ מעהר האָט ער גענומען טראַכטען וועגען אַ׳ן אייגענעם באַנק. דארום האָט ער זיך ניט פארגונען אויסצו־געבען אַ׳ן איבריגען גראָשען און האָט אַלץ געשפּאָרט ביז ער האָט בערעכענט, אַז ער מעג שוין אָנפאַנגען אויף זיין אייגענער רעכנונג. מען קען ניט וויסען, וויא פיעל געלד ער האָט אַזוי צוזאַמענגעקליבען, ווען איהם איז געוואָרען אַ יאהר 25; אבער עס איז בעוואוסט, אַז ער האָט געלעבט זעהר קאַרג, נאָך איינפאַכער וויא פיעלע פון דיא קלענסטע אָנגעשטעלטע אין דער קאָנטאָר.

זיין קאַפּיטאַל האָט נאָר געקענט זיין אַ קליינער, ווען ער האָט אַרום 1770 יאהר פערלאָזען האַנאָווער און געעפענט אַ מין באַנק אין זיין הויז אויף דער יודענשטראַסע אין פראַנקפורט. זיין ערפאַהרונג אין אָפּפּענהיים׳ס קאָנטאָר האָט ער גוט אויסגענוצט אין פראַנקפורט, וואו ער האָט מייסטענס געזוכט צו מאַכען באַנק־אָפּעראַציאָנען. אַזוי וויא ער איז שטענדיג געגאַנגען אויף אַ זיכערען בריק און געאַרבייט ענערגיש, האָט ער זיין קאַפּיטאַל שנעל פערגרעסערט. ערשט דאַן האָט ער בעשלאָסען חתונה צו האָבען. זיין ווייב איז געוועזן אַ געוויסע גדולה שנופּע, וועגען וועלכער עס וועט אויסקומען שפּעטער צו ריידען. מען ווייס ניט, אויב ער האָט געקראָגען נדן, וואהרשיינליך יא; נאָר דאָס האָט יעדענ־פאַלס ניט געקענט פיעל פערגרעסערן זיין קאַפּיטאַל.

2.

דעם העססענער לאַנדגראַף׳ס מיליאָנען און נאַפּאָלעאָנ׳ס מלחמות.

וויא פעהיג מאיר אמשעל איז ניט געווען אין באַנק־אָפּעראַציאָנען, וויא פיעל ער האָט ניט געשפּאָרט און וואָלט ניט געשפּאָרט, וואָלט ער דאָך ניט געוואָרען אַ פיעלפאַכער מיליאָנער אין אַ גאַנץ קורצער צייט, ווען אַ צופאַל וואָלט איהם ניט צוגעהאָלפען. דיזער צופאַל וואָלט אבער ניט געטראָפען, ווען מאיר אמשעל וואָלט ניט בעקאַנט געוואָרען אַלס אַ׳ן עהרליכער און פעהיגער פינאַנסיסט ניט נאָר אין פראַנקפורט, זאָנדערן אויך ווייט ארום. מען מוז זאָגען, אַז דער צופאַל האָט געטראָפען דעם ריכטיגען אָרט. גראַדע אזוי וויא אַ קערנדיל, וואָס פאַלט אויף אַ גוטען באָדען, הייבט שנעל אָן צו וואַקסען, אזוי האָבען דיא פרעמדע מיליאָנען וועלכע זיינען אריינגעפאלען אין מאיר אמשעל׳ס הענד, אָנגעפאנגען צו שטייגען אַלץ העכער און העכער.

דיזע מיליאָנען האָט ער געקראָגען פון דעם לאַנדגראַף פון העססען, ווילהעלם דער 9טער, וועלכער האָט אָנגעקליעבען ריעזיגע סומען דורך דעם שענדליכען האַנדעל מיט זיינע רעקרוטען און וועלכער האָט געזוכט אַ פעהיגען פינאַנציעלען אַגענט זיי צו בענוצען אין געשעפטען.

וויא אזוי מאיר אמשעל, וועלכער האָט שוין דאַן געטראָגען דיא פאַמיליע ראָטהשילד — זיינע עלטערן האָבען קיין בעזונדערען פאַמיליען־נאָמען ניט געהאַט, יעדענפאלס וויים מען ניט פון אזעלכען; דעם נאָמען ראָטהשילד האָט מען אָנגעפאנגען צו געברויכען צוליעב דעם רויטען שילד אויף דער הויז נומער 152 פון דער יודענשטראַסע — איז צוגקומען צום העססענער לאַנדגראַף, וויים מען ניט אויף זיכער. זיינע זיהן און אייניקלעך האָבען זיך שטענדיג ענטזאַגט צו געבען אירגענד וועלכע אויסקינפטע וועגען דעם און האָבען איבערהויפּט פיינט געהאַט צו דערצעהלען עפּעס פון זייער פאַמיליע. וויא ווייט מען האָט געקענט דערגיין, איז מאיר אמשעל

רעקאָמענדירט געוואָרען פון א געוויסען באראָן עסטאָרף, וועלכער איז געוועזן א נאָהענטער פריינד פון דעם לאנדגראף. מיט דיזען באראָן האָט מאיר אמשעל געהאט געוויסע געשעפטען נאָך אין האנאָווער. וואהרשיינליך האָט דער יונגער שותף פון אָפּענהיים׳ס קאָנטאָר געבאָרגט געלד דעם באראָן. מען דערצעהלט, אז ווען מאיר אמשעל איז געקומען זיך פאָרשטעלען פאר דעם לאנדגראף נאָך דער רעקאָמענדאציאָן פון באראָן עסטאָרף, האָט ער זיי ביידען געפונען פערטיעפט אין שאך־שפּיעל. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט לעבען טהיר און האָט זיך שטילערהייט צוגעקוקט צום שפּיעל. ווען דער לאנדגראף האָט געהאלטען ביים פערליערען האָט ער זיך ארומ־געקוקט, אזוי וויא ער וואָלט זוכען הילפע. דערזעהענדיג דעם באנ־קיר האָט ער איהם א פרעג געטאָן: „קענט איהר שפּיעלען שאך?“ אנשטאט צו ענטפערן יא, האָט מאיר אמשעל בעמערקט: „וויל אייער האָהייט געפעליגסט א רוק טהון אָט דיעזע שטיק?“ דעה לאנדגראף האָט אָנגענומען דעם ראטה פון דעם באנקיר און האָט שליסליך געוואונען דיא פארטיע. נאכהער האָט ער זיך פאנאנדער־גערעדט מיט דעם איד, און דער רעזולטאט פון זייער געשפּרעך איז געוועזן, אז מאיר אמשעל האָט מיט א מאָל ארייַנגעקראָגען אין זיינע הענד א׳ן ערך פון 200 מיליאָן פראנק פיר פינאנציעלע ספּעקו־לאציאָנען. מען דערצעהלט אויך, אז נאָכדעם וויא מאיר אמשעל איז אוועק, האָט דער לאנדגראף געזאָגט צום באראָן: „עס איז גאָר קיין צווייפעל ניט, אז איהר האָט מיר ניט רעקאָמענדירט א נארר“.

דער ריעזיגער פערמעגען, וואָס דיא העססענער לאנדגראפען האָבען אָנגעקליעבען דורך פערדינגען זייערע סאָלדאטען צו פרעמדע מלוכות, בעזאָנדערס צו ענגלאנד, האָט אויפגעלעבט אין מאיר אמשעל׳ס הענד און האָט געלעגט, מען קען זיכער זאָגען, דעם פונדא־מענט פון דער פינאנציעלער גרויסקייט פון ראָטהשילד׳ס הויז. טויזענדער אָרימע דייטשע בויערן זיינען געפאלען אין פערשידענע שלאכטען אין פרעמדע לענדער, און פון זייערע בלוט און ביינער זיינען געוואָרען בערג מיט גאָלד אין ראָטשילד׳ס קעלערן. ווען

ווילהעלם דער 9טער איז געוואָרען דער לאַנדגראַף פון העססען, האָט ער געירש'ענט פון זיין פאטער פריעדריך דער 2טער ניט וויניגער פון 56 מיליאָן טהאלער. ענגלאנד האָט גוט געצאָהלט פאר דיא סאָלדאטען, וועלכע זיא פלעגט דינגען ביי דיא קליינע דייטשע פרינצען. דיא העססענער לאַנדגראַפען האָבען זיך ספּעציעל אָבגעגעבען צו דיזען ניעדערטרעכטיגען מסחר. ווען דיא אמעריקאנער קאָלאָניעס האָבען זיך פערבונדען, אום אראָבצושליידערן פון זיך דעם ענגלישען יאָך, האָט דער לאַנדגראַף פריעדריך דער 2טער צוגעשטעלט דער ענגלישער רעגיערונג 16 טויזענד רעקרוטען און האָט דערפאר געקראָגען 22 מיליאָן טהאלער. זיין זוהן ווילהעלם דער 9טער, וועלכער האָט זיך ניט בענוגענט דערמיט, וואָס דיזע מיליאָנען זיינען געלעגען אין זיינע קעלערן און האָט זיי געזוכט „פרוכטבאר" צו מאכען דורך מאיר אמשעל'ס פינאנציעלען קאָפּ,— ער האָט אויך פערדונגען צו ענגלאנד 16 טויזענד רעקרוטען, וועלכע זיינען געברויכט געוואָרען צו שלאָגען זיך געגען נאַפּאָלעאָנען און פון וועלכע נאָר געצעהלטע האָבען דערלעבט צוריקצוקעהרען זיך מיט גאנצע ביינער.

דערפאר האָט נאַפּאָלעאָן, ווען ער איז געוואָרען דער הערשער פון אייראָפּא בעשטראָפט דיזע הענדלער מיט פולווער-פלייש. אין 1806 האָט ער ארויסגעלאָזען א בעפעהל, וועלכער האָט געלויטעט אזוי: „אין אנבעטראכט, דאָס דיא העססענער לאַנדגראַפען האָבען ארויסגעצייגט א ניעדערטרעכטיגען גייץ, פערקויפענדיג זייערע אונטערטהאַנען צו דער ענגלישער רעגיערונג, און האָבען אויף אזא שטייגער צוזאמענגעקליבען א ריעזיגען פערמעגען — ערקלערען מיר, אז דיא פרינצליכע הויז פון דיזע לאַנדגראַפען הערט אויף צו עקזיסטירען."

נאָר נאָך נאַפּאָלעאָן'ס פאל אין 1814, ווען עס האָט זיך אָנגעפאנגען דיא צייט, וועלכע טראָגט אין דער געשיכטע דעם נאָמען רעסטאָראציאָן (צוריקשטעלונג, ערנייערונג) און וועלכע האָט וויעדער געבראכט דיא פעריאָגטע מלכים אויף זייערע טראָנען, האָט אויך דער העססענער לאַנדגראַף וויעדער געקענט פערדינגען

זיינע ליעבהארציגע אונטערטהאנען צו פרעמדע מעכטע; אבער דיא צייטען האבען זיך נאך דער גרויסער פראנצויזישער רעוואלו־ציאן אזוי געענדערט, אז דיא דייטשע אונטערטהאנען זיינען קליגער געווארען און האבען אויך געקראגען א דעה. דער שענדליכער האנדעל פון דיא העססענער און אנדערע קליינע דייטשע פרינצען מיט זייערע רעקרוטען איז געווארען א זאך פון דער פינסטערער פערגאנגענהייט צוזאמען מיט אנדערע בארבארישע פיהרונגען, וועלכע דער שטורם פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואלוציאן האט פאנאנדערגעיאגט; אבער דער „פערדיענסט“ אין דיעזען האנדעל איז פערבליבען אונטער אזעלכע פעסטע שלעסער, אז אפילו נאפאלעאן האט זיי ניט געקענט איינברעכען.

אין דער צייט, ווען נאפאלעאן האט פעריאגט דעם העססענער לאנדגראף צוזאמען מיט אנדערע מלכים און פרינצען, האט שוין ראס גאלד, וואס מען האט אויסגעשלאגען פון דיא ביינער פון דיא ארימע העסענער סאלדאטען, צירקולירט איבער דער וועלט דורך דיא פערמיטלונג פון מאיר אמשעל. דער לאנדגראף האט גענאסען גאנץ רוהיג דיא פראצענטען, וועלכע דער געניאלער אידישער פינאנסיסט האט איהם פינקטליך און עהרליך געצאהלט. נאך מעהר, דעם העססענער לאנדגראף'ס מיליאנען האבען ניט ווייניג מיטגעהאלפען צו ברעכען נאפאלעאן'ס מאכט, דען, וויא מיר וועלען עס שפעטער זעהען, האט מאיר אמשעל'ס דריטער זוהן, נאטהאן ראטהשילד, אויך א פינאנציעלער זשעניע, ספעקולירט געגען איהם און געמאכט מיליאנען נאך דער שלאכט פון וואטערלא.

נאר וויא אזוי מאיר אמשעל האט ניט געקראגען דעם לאנד־גראף'ס מיליאנען פיר פינאנציעלע ספעקולאציאנען — דיזער פונקט בלייבט נאך אלץ א געהיימנים — זיכער איז עס, אז ער האט זיך דערמיט אזוי קונציג בענוצט, דאס אין א קורצער צייט איז ער אליין געווארען א פיעלפאכער מיליאנער. דעם לאנדגראף'ס מיליא־נען זיינען געוועזען פאר איהם וויא פליגלען צו שוועבען איבער דער בערזע אזוי וויא א מעכטיגער אדלער הויך אין דער לופט. ער האט אויסגעצייכענט פערשטאנען, וויא צו לאזען אין גאנג יעדען

טהאַלער, אז ער זאָל זיך שנעל, זאָ צו זאָגען, אבקינדלען מיט נייע. „מען דארף ניט לאָזען געלד ליעגען אין קאסטען“, פלעגט ער טענה׳ן. ווען עס איז נאָר מעגליך, לאָזט אייערע טהאַלערס און פראַנקען אין וועג. וואָס גרעסער דיא סומע אין צירקולאַציאָן, איז אַלץ בעסער. 100 טהאַלערס זיינען ניט הונדערט מאָל „מעכטיגער“ וויא 1 טהאַלער, זאָנדערן „ט ו י ז ע נ ד מ אָ ל“. ער האָט זיך שטענדיג געהאַלטען אָן דיזע רעגעל, און זיין זעלטענע ענערגיע, זיין מערק־ווירדיגען פינאַנציעלען זשעניע האָט ער זיין גאַנצען לעבען אָנגעווענ־דעט צו געפינען פאַר זיינע טהאַלערס דעם בעסטען און אויך דעם זיכערסטען וועג צו פערמעהרען זיך וואָס שנעלער.

מאיר אמשעל איז דאָן ניט געווען דער איינציגער אזוי צו האַנדלען. אז געלד וואַקסט דורך צירקולאַציאָן און געשעפטען, איז גוט בעקאַנט געווען אין אַלטע צייטען. מען האָט נאָר בעדאַרפט וויסען, וויא דאָס אויסצופיהרען. ביי דיא פרינצען, גראַפען, באַראָנען און אַלע אַדעליגע, וויא אויך אין דיא קלויסטערס און ביי פיעלע בורזשואזנע פאַמיליען זיינען געלעגען אָנגעזאַמעלט אַ סך גאָלד און זילבער; נאָר אין מיטעלאַלטער האָבען זעהר ווייניג פינאַנסיסטען געוואוסט, וויא דאָס צו געברויכען אין געשעפטען. ביסלעכווייז, דורך דיא ענטוויקלונג פון אינדוסטריע און האַנדעל, האָט מען גענומען ארויסשלעפען דיא בעהאַלטענע אוצרות אויף דער האַנדעלסוועלט און זיי לאָזען אין גאַנג. דיא פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, וועלכע האָט אין גאַנצען צוטרייסעלט אַלע פונדאַ־מענטען פון דער מיטעלאַלטערליכער געזעלשאַפט און אויך געצייגט דיא אַדעליגע, אז מיט זייערע פערבאָרגענע גאָלד קענען זיי גאַנץ פיין לעבען אָהן זייערע מאַיאָנטקעס, ווען נאָר זיי זאָלען עס איבער־געבען אין ריכטיגע הענד פיר פינאַנציעלע ספעקולאַ־ציאָנען — אין דער צייט פון דער רעוואָלוציאָן און פון דיא נאַפּאָלעאָנישע מלחמות זיינען מאַסען אַדעליגע געצוואונגען געווען אויסצו־וואַנדערן און זיך צו פערלאָזען אויף זייערע באַנקירען, ווען זיי האָבען געהאַט שכל איבערצוגעבען בע־צייטענס דיא אָנגעקליעבענע גאָלד און זילבער — דיזע רעוואָלוציאָן

האָט אויך אריינגעטריעבען אין דער בערזע מאַסען נייע קאַפּיטאַלען. דיא עקאָנאָמישע ענדערונגען, וועלכע דיזע גרויסע פּאָליטישע איבערקעהרענים האָט ארויסגערופען, זיינען דורך דעם נאָך גרעסער געוואָרען.

דיא פערמיטלערס צווישען דיזע טויטע אוצרות פון מיטעל־אַלטער און דיא בערזע זיינען אַ געוויסע צייט, בעזאָנדערס צו ענדע פון 18טען און אין אנפאנג פון 19טען יאהרהונדערט, מייסטענס געווען אידישע באַנקירען; אבער קיינעם פון זיי, אָבוואָהל איינינע זיינען געווען זעהר געשייטע און פעהיגע פינאַנסיסטען, איז ניט געלונגען ארויסצוטרעטען מיט אַזאַ ריעזיגען פרעמדען קאַפּיטאַל, וויא מאיר אמשעל. דארום האָט אויך קיינער פון זיי ניט געקענט דערגרייכען צו אַזעלכע רעזולטאַטען און האָבען אַזאַ אונגעהויערען ערפאָלג, וויא ער.

דיא מלחמות, וועלכע האָבען זיך געצויגען זייט דעם אָנפאנג פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן אין 1789 ביז דעם וויענער קאָנגרעס אין 1814 און האָבען איינגעשלונגען מיליאָנען מענשען און מיליארדען געלד, האָבען געצוואונגען דיא רעגיערונגען צו מאַכען הלואות וואו נור זיי האָבען געקענט. מאיר אמשעל, וועלכער האָט גוט פערשטאַנען, אז אַזעלכע הלואות זיינען דיא בעסטע און זיכערסטע פינאַנציעלע אָפּעראַציאָנען, האָט זיך אָבגעגעבען ספּע־ציעל אויסצוהעלפען דיא מלכים מיט דעם העססענער גראַף׳ס מיל־ליאָנען און מיט אַנדערע סומען, וועלכע ער האָט געקראָגען ביי אַנדערע פּריצים. אין זיינע הענד האָט שוין קיין גראָשען ניט גערדע־מעלט. ער איז אָבער געווען זעהר פּאָרזיכטיג, ווען ער פלעגט מאַכען אַ׳ן הלואה. דערביי האָט ער זיך נאַטירליך געלאָזט גוט בעצאָהלען. אויסער אַ קאָמיסיאָן, וועלכע האָט אָפט דערגרייכט ביז אַנדערט־האַלבען פּראָצענט, פלעגט ער נאָך נעהמען ניט ווייניגער וויא 6 פּראָ־צענט יעהרליך אויפ׳ן געבאָרגטען קאַפּיטאַל. פון יעדען מיליאָן פלעגט ער אזוי „מאַכען" יעהרליך ניט ווייניגער וויא 60 טויזענד.

ווען ער האָט אָנגעפאנגען צו באָרגען געלד דירעקט צו רעגיע־רונגען, וויים מען ניט גענוי, נאָר זיכער איז עס, אז דורך דעם האָט

ער ניט נור „געבארען“ א סך נייע מיליאנען, זאנדערן האט אויך געלעגט דעם פונדאמענט פון דער געוואלדיגער פינאנציעל־פאליטי־שער מאכט, מיט וועלכער זיינע זיהן האבען זיך גלענצענד און וואונדערבאר אויסגענוצט. פון דיא ערשטע אפעראציאנען האט דאס פובליקום כמעט גאר ניט געוואוסט. דיא פערהאנדלונגען פלעגען געפיהרט ווערען אונטער געשלאסענע טהירען אין זיין הויז מיט דעם רויטען שילד. אויב ער האט איבערגעלאזען ביכער, וואו ־יינע פינאנציעלע אפעראציאנען זיינען פערצייכענט געווארען, ליעגען זיי ביי זיינע יורשים, וועלכע האלטען זיי אין גרויס געהיים. ביז יעצט האט מען ביי דיא ראטהשילד׳ס קיין שום אויסקונפט ניט געקענט קריעגען וועגען דיזע אפעראציאנען, וועלכע האבען אויך א היסטארישען ווערטה, ווייל זיי זיינען אויך פערבונדען מיט דעם קאמפף פון אלע מלכים געגען נאפאלעאן.

מאיר אמשעל האט ביז זיין טויט אין 1812 געוואהנט אין דער אלטער הויז פון זיין פאטער, נאר ער האט געהאט געשיקטע אגענטען, זיינע געזאנדטע, אין דיא גרעסטע שטעדט פון אייראפא. דיזע אגענטען האט ער אבער געהאלטען ניט דערצו, אז זיי זאלען פיהרען פאר איהם געשעפטען, נאר אום צו קריעגען נאכריכטען פון דיא ערשטע און זיכערע קוועלען. אין זיינע פינאנציעלע אפערא־ציאנען האט ער קיינעם ניט צוגעלאזען זיך ארייננצומישען. ער פלעגט אלעמען אליין אויסהערען און דורכקוקען אלע רעכנונגען. ער האט פיינט געהאט פערמיטלערס און האט זיך אויף קיינעם ניט פערלאזען אין זיינע געשעפטען, דען ער האט איבערהויפט ווייניג צוטרויען געהאט צו מענשען. געארבייט האט ער אונערמיעדליך אפילו ווען ער איז קראנק געווען. זיין ענערגיע און פלייס פלעגען יעדען וואונדערען. אויף דער פראגע, ווארום ער האוועט אזוי, ווען ער האט שוין אנגעזאמעלט אפילו פאר זיינע אור־אייניקלעך, האט ער קורץ און איינפאך געענטפערט: „יעדער דארף טהון זיין זאך, איך טהו מיינע.“

אין זיין הויז פלעגען זיך יעדען טאג שטופען מאסען מענשען. ניט זעלטען פלעגען זיך דארטען אבשטעלען קארעטען פון מיניס־

טערם און פרינצען. ער פלעגט יעדען אויסהערען פערזענליך אָהן צערעמאָניעס. אין זיין בענעהמען זיך איז ער געבליבען אזוי פראָסט, וויא ווען ער איז נאָך ארוים פון דער ישיבה. ווער עס האָט נור געוואָלט האָט איהם געקענט זעהען און מיט איהם ריידען, נאַטירליך וועגען געשעפטען. אנדערע זאכען האָט ער ניט פערשטאַנען און אויך ניט געוואָלט פערשטעהן.

אין אלגעמיין האָט ער זיך געפיהרט וויא א טרייער אידישער פאמיליען־פאטער. ער האָט געלעבט צוזאמען מיט זיינע פינף זיהן און צאהלרייכע אייניקלעך מערקווירדיג איינפאַך.

אויף דער עלטער האָט ער זיך גענומען א ביסעלע צו צדקה. זיין געוואָהנהייט איז געווען צו געבען א נדבה יעדען אָרימאַן, וואָס ער פלעגט טרעפען אין גאַס אין דער צייט, ווען ער פלעגט נאָך מיטאג ארויסגעהן שפּאַציערען, מייסטענס אבער דיא זעלבע גאַסען. נאַטירליך, דיא אָרימע לייט פלעגען איהם נאָכלויפען, און ער איז דורך דעם זעהר בעליעבט געוואָרען פון זיינע אָרימע ברידער אין דער גהעטאָ.

ער האָט זיי אויך פּאָליטיש געהאָלפען. אזוי וויא ער האָט נאַטירליך געהאט א גרויסע דעה ביי דעם לאַנדגראַף, האָט ער אויסגעפיהרט, אז מען זאָל ־יא פראַנקפורטער אידען בעווילינען גלייכע פּאָליטישע רעכטע. דערביי האָט ער אויך געהאַנדעלט אזוי פאָרזיכטיג וויא אין זיינע באַנקיר־געשעפטען. ער איז ניט געקראָכען צום לאַנדגראַף מיט ביטעם פאר אידען און האָט איבער־הויפּט ניט געזוכט צו שפּיעלען דיא ראָלע פון א מליץ יושר; נאָר ער פלעגט ניט פערפעהלען צו בענוצען זיך מיט א גינסטיגער געלעגענהייט צו זאָגען א גוט וואָרט און צו פערטהיידיגען זיינע ברידער.

ער איז געווען א פרומער איד און האָט זיין הויז געפיהרט אָרטהאָדאָקסיש גראַדע אזוי וויא זיין פאטער. נאָר מיט אידישע קהל'שע אנגעלעגענהייטען האָט ער זיך אזוי ווייניג אָבגעגעבען וויא זיינע זיהן, וועלכע זיינען אייגענטליך געבליבען אידען, ווייל זיי

זיינען אזוי נעבאָרען געוואָרען און האָבען פערשפּראָכען זייער פאטער אויף דער שטערבע־בעט זיך ניט צו טויפען.

פאר׳ן טוידט האָט ער צוזאמענגערופען אלע זיינע זיהן און האָט זיי אָנגעזאָגט, אז זיי זאָלען בלייבען טריי דער אידישער רעליגיאָן, האנדלען צוזאמען און קיין זאך ניט אונטערנעהמען, ניט אָנפרעגענדיג פריהער זייער מוטער. „האלט זיך אָן דעם, האָט ער צו זיי געזאָגט, און איהר וועט ווערען דיא רייכסטע צווישען דיא רייכע.“ מען בעהויפּטעט, אז דאָס זיינען געווען זיינע לעצטע ווערטער. זיינע זיהן האָבען יעדענפאלס היילִיג געהאלטען זיין לעצטען וואונש און זיינען טאקע אין א קורצער צייט געוואָרען דיא רייכסטע צווישען רייכע.

* * *

3.

דיא מוטער פון בערזען־נאַפּאָלעאָנען.

מאיר אמשעל'ס פינף זיהן האָבען זיך צושפּרייט אויף דער וועלט, אבער זיי האָבען זיך ניט אָבגעטהיילט און צושיידעט. זיי האָבען נאָר אויסגעקליבען בעזאָנדערע צענטערס פיר זייער טהעטיג־קייט, אום בעסער צו קאָנטראָלירען דיא בערזע און דורך דעם צו בעהערשען דיא פינאַנץ־וועלט. זיי האָבען צווישען זיך צוטהיילט אייראָפּאַ, און געמיינשאַפטליך איהר צו האַלטען אין זייערע „גאָלדענע" הענד. דער עלטסטער, אנסעלם, איז פערבליעבען אין דייטשלאַנד, אין זיין פאַטער'ס געבורטס־שטאָדט, שלמה האָט אויס־געקליבען וויען, נתן—לאָנדאָן, קאַרל—נעאַפּעל, יעקב—פּאַריז.

אין דער אַלטער גהעטאָ־הויז איז נאָר פערבליעבען זייער מוטער גדולה, וועלכע האָט איבערגעלעבט איהר מאַן 37 יאהר. זיא איז געשטאָרבען אין 1849, ווען זיא איז אַלט געווען 96 יאהר. זיא האָט אויף קיין פאַל ניט געוואָלט פערלאָזען דיא אַלטע הויז, וויא פיעל איהרע קינדער האָבען עס איהר ניט געבעטען, און וויא פיעל דיא דאָקטוירים האָבען עס איהר ניט געראטהען צו טהון. זיא האָט זיך איינגעגלויבט, אז דיא הויז איז מזל'דיג און אז זיא מוז אין איהר שטאַרבען. זיא האָט געציטערט, דאָס ווען זיא וועט ארויסציהען, וועלען זיך דאָרט אריינכאַפּען שדים און ברענגען אונגליק אויף איהרע קינדער. אויך איז זיא געווען שטאַרק צוגעבונ־דען צו דער הויז, וואו זיא האָט פערבראַכט איהרע בעסטע און גליקליכסטע יאהרען און וואו זיא האָט געזעהן, וויא איהר מאַן איז געוואָרען, קען מען זאָגען, א וועלט־מאַכט.

זאָ לאנג זיא האָט געלעבט, פלעגען זיך איהרע זיהן צוזאַמענ־פאָהרען, אום צו בעשפּרעכען וויכטיגע אנגעלעגענהייטען אין איהר אנוועזענהייט, וויא זייער פאַטער האָט עס זיי אָנגעזאָגט פאַר זיין טויט. זיא פלעגט זיך ניט מישען אין זייערע פערהאַנדלונגען און שטרייטען; נאָר ווען זיא פלעגט זעהען, אז זיי צוהיצען זיך און נעהמען זיך קריעגען, פלעגט זיא זיי דערמאָהנען אָן דער צואה פון

דעם פאטער, אז זיי זאָלען האנדלען צוזאמען און בלייבען טריי דעם אידישען גלויבען. דאָס פלעגט אויף זיי שטארקער ווירקען וויא דיא בעסטע עצות. עס קען זיין, אז צוליעב דעם האָט עס מאיר אמשעל זיי אָנגעזאָגט אָנצופרעגען זייער מוטער אין אלע זייערע אונטערנעהמונגען. זיא האָט זיך געפיהרט וויא א פראָסטע אידענע און האָט געלעבט זעהר איינפאך. היינריך היינע שרייבט וועגען דיזע גדולה און איהר הויז אזוי — „דאָ, אין דער אלטער קליינער הויז לעבט א ווירדיגע פרוי, וועלכע האָט געבאָרען אזוי פיעל נאפּאָלעאָנען פון דער בערזע. זיא דיא גרויסע מוטער פון מיליאָנען־הלוואות, ניט אכטענדיג אויף דיא אלוועלטליכע מאכט פון איהרע קעניגליכע זיהן, וויל דאך אויף קיין פאל ניט פערלאָזען איהר קליי־נעם, אבער טהייערען אָרט אויף דער יודענשטראסע. היינט האָט זיא צוליעב חנוכה בעפוצט דיא פענסטער מיט ווייסע פאָרהאנגען. וויא געמיטהליך עס ברענען דיא ליכט, וועלכע דיא אלטעטשקע האָט אָנגעצונדען מיט איהרע ציטערנדע הענד צום אנדענקען פון דעם טאג, ווען יהודה המכבי מיט זיינע העלדישע ברידער האָבען בעפרייט זייער פאטערלאנד“...

* * *

4.

נאטהאן ראָטהשילד אין לאָנדאָן.

פון דיא פינף זיהן איז דער גרעסטער און פעהיגסטער פינאַנ־סיסט געווען נאטהאן (נתן) ראָטהשילד, דער גרינדער פון דער לאָנדאָנער קאנטאָר, דער זיידע פון דעם יעצטיגען פינאַנץ־קעניג לאָרד נאַטהאניעל ראָטהשילד. ער האָט גע'ירש'ענט דיא גרויסע פעהיגקייטען פון זיין פאטער און דערצו נאָך האָט ער אויך געקענט ריזיקירען אין וויכטיגע מאָמענטען. ער איז דער אינטערעסאַנטעס־טער פון אלע ראָטהשילדען און אויך אַ מערקווירדיגער טיפּ פון אַ גרויסען בערזען־ספעקולאַנט. מיר וועלען דארום צוערשט בעשריי־בען אין קורצען זיין לעבען און טהעטיגקייט.

ער אַליין האָט אזוי דערצעהלט וועגען דעם אָנפאנג פון זיין פינאַנציעלע קאריערע: „אין מיין פאטער'ס הויז האָב איך געהאט אויפצופּאסען אויף ענגלישע סחורות. אין 1798 איז צו אונז אין פראנקפורט געקומען אַ גרויסער ענגלישער סוחר, וועלכער האָט בעהערשט דעם בוימוואָל־מארקעט. איך האָב איהם מיט עפּעס בעליידיגט, און ער האָט זיך אָבגעזאָגט מיר צו ציינען סעמפּעלס (מוסטערס). דאָס, געדענק איך, האָט געטראָפען אַ דיענסטאג. דאָן האָב איך געזאָגט צו מיין פאטער: „איך פאָהר נאָך ענגלאנד". איך האָב ניט געקענט רעדען אירגענד וועלכע שפּראך אויסער דייטש. דעם צווייטען טאָג, דאָנערשטאג, בין איך שוין געווען אין וועג. וואָס נעהנטער איך בין צוגעקומען צו ענגלאנד, אַלץ ביליגער זיינען געווען ענגלישע סחורות. ווען איך בין אָנגעקומען אין מאַנטשעסטער, האָב איך בענוצט דאָס געלד, וואָס איך האָב מיטגענומען, אויף אָנקויפען פערשידענע סחורות, וועלכע זיינען געווען זעהר ביליג און וועלכע איך האָב נאכהער פערקויפט מיט אַ זעהר גוטען פּראָפיט. באלד האָב איך זיך ארומגעזעהען, אַז מען קען פערדיענען אויף דריי זאכען מיט אַ מאָל: אויף בוימוואָל, פארבען און דיא פאַבריקאציאָן. דארום האָב איך געזאָגט צום פאַבריקאנט: „איך וועל אייך צושטעלען בוימוואָל און פארבען און

איהר וועט מיר ליפערן אייערע פאבריצירטע ארטיקלען". צוליעב דעם האב איך ניט נאר געקאנט מאכען א סך געלד ביי יעדען מסחר, זאנדערן בין נאך אין שטאנד געווען צו פערקויפען ביליגער פאר יעדען אנדערן. אין א גאנץ קורצער צייט האב איך אזוי אומגע־וואנדעלט מיינע 20 טויזענד פונט סטערלינג אין 60 טויזענד. מיין גאנצער ערפאלג איז בעגרינדעט געווארען אויף פאלגענדער רעגעל: „איך קען אויספיהרען אלעס, וואס א'ן אנדערער קען טהון, און דארום וועל איך קאנקורירען מיט דעם סוחר, וואס האט מיר ניט געוואלט צייגען זיינע מוסטערס, און מיט אירגענד וועלכען פאבריקאנט".

איהם איז דאן געווארען א יאהר 24. מעהר וויא דיא געשעפ־טען פון זיין פאטער האט ער ניט געלערנט. מאיר אמשעל האט אליין ניט געהאלטען פון וויסענשאפטען און קונסט, אויסער דיא קונסט צו מאכען געלד, און האט אויך זיינע זיהן ערצויגען אויף זיין וועג. אויסער א ביסעל אידיש און דייטש האבען זיי גאר ניט געקענט. מאיר אמשעל האט קיינמאל ניט געלעזען א בוך איבער אירגענד וועלכע פראגע, אפילו ניט איבער פינאנצען, און האט אויך איינגעפלאנצט אין זיינע זיהן א פעראכטונג צו ביכער און איבערהויפט צו לערנונג. דערפאר האט ער זיך גע־סטארעט, אז זיי זאלען דורכמאכען זיין שולע און ווערען דורכגעריעבענע געשעפטסלייט. אין דעם האט ער אזוי פיעל ערפאלג געהאט, אז די שילער האבען איבערגעשטיגען דעם רבי'ן. ווען נאטהאן איז אלט געווען 12 יאהר, האט איהם זיין פאטער שוין אנפערטרויט געוויסע געשעפטען, וועלכע האבען געפאדערט גרויסע פארזיכט און געשיקטקייט. דער צוקינפטיגער וועלט־ספעקולאנט האט זיך יעדעס מאל אויסגעצייכענט, זא דאס ווען איהם איז געווארען 18 יאהר, איז ער שוין געווען דער פער־וואלטער פון דעם האנדעל מיט ענגלאנד.

דער פאל מיט זיין ערשטע רייזע נאך ענגלאנד כאראקטעריזירט איהם זעהר גוט. ער האט דערביי ארויסגעוויעזען דיא פעהיגקייטען, וועלכע האבען איהם שפעטער געמאכט פאר דעם הערשער איבער דער

לאַנדאַנער בערזע, נעמליך: שנעלקייט צו פאסען א בעשלוס, פאַל־קאַמענע זיכערהייט אין זיך זעלבסט, ריזיקע אויף א בערעכענטען וועג און פיעבערהאפטע טהעטיגקייט. אין זיין שטרעבונג בייצו־קומען אלע קאַנקורענטען האַט ער זיך אם ווענינסטען געקימערט וועגען מאָראל און מענשליכקייט, אַבוואָהל ער האָט אייגענטליך קיינע שווינדעל בעגאנגען — דאָס הייסט שווינדעל וועלכע וועוען אנערקענט אלס אזעלכע אין דער געשעפטס־וועלט. ער האַט געקוקט אויף דיא געפאלענע אין דיא בערזען־שלאַכטען, אויף דיא רואינירטע, גלייכגילטיג און מיט פעראכטונג, עפעס אזוי וויא ער וואָלט זיי גאָר ניט גערעכענט פאר מענשען.

„איך האָב קיין מאָל ניט געהאט און וועל קיינמאָל ניט האָבען אירגענד וועלכע געשעפטען מיט מענשען, וועלכע עס געהט ניט: ווען זיי קענען ניט פיהרען זייערע געשעפטען, טאָ צו וואָס טויגען זיי מיר?“ דאָס איז געווען איינע פון זיינע שטרענגסטע רעגעלן אין זיינע בעציהונגען צו מענשען און דאָס צייגט, פון וואָס פאר א הארטע טייג ער איז געקנאָטען געוואָרען. האָסט קיין ערפאָלג ניט אין לעבען — ארונטער פון מארק! דו ביזט א קבצן — געה אין דר'ערד אריין! עס מאכט ניט אויס, צוליעב וועלכע אורזאכען דו האָסט קיין ערפאָלג געהאט, ווארום דו ביזט געבליעבען א'ן אָרימאַן. נאטהאן ראָטשילד האָט גאָר ניט געטראכט וועגען דעם, וויא עס טראכטען ניט אלע אנדערע געלד־מאכערס, וועלכע שעצען א מענשען נאָר אויף אזוי פיעל, וויא פיעל ער איז ווערטה אויפ'ן געלד־מארקעט, וויא ווייט זיין קרעדיט דערגרייכט.

דאָס איז דיא פילאָזאָפיע פון דער געלד־אריסטאָקראטיע און איבערהויפט פון דער גאנצער בורזשואזער געזעלשאפט, נאָר ניט אלע זיינען אָפענהערציג גענוג דאָס אזוי גראָב און ציניש ארויס־צוזאָגען, וויא א נאטהאן ראָטהשילד, פאר וועמען געלד איז געווען דער העכסטער ציעל אין לעבען.

דיא צייט איז גראדע געווען דיא בעסטע צו מאכען געלד דורך געשיקטע ספעקולאציאָנען אויף דער בערזע. נאטהאן ראָטה־שילד איז געווען דער ריכטינער מאן אין דער ריכטיגער צייט או־

אויפ'ן ריכטיגען פּלאַץ. אָהן דיא נאַפּאָלעאָנישע מלחמות און אָהן דיא לאָנדאָנער בערזע וואָלט ער מיט אַלע זיינע פעהיגקייטען, אפילו מיט דער הילפע פון דעם העססענער לאַנדגראַף'ס מיליאָנען, ניט געקענט אזוי שנעל מאַכען אזוי פיעל מיליאָנען. דער אָנפאַנג פון 19טען יאהרהונדערט איז אויך געווען דער אָנפאַנג פון א'ן אינ־דוסטריעלע אויפבליהונג. דאַן האָט מען געקראָגען אזא מעכטיגע וואפע אין דער פאבריקאציאָן וויא דיא דאַמפף־מאַשין. דיא אינדוסטריע און דער האנדעל פון ענגלאנד זיינען ריעזיג געוואקסען טראָטץ דיא מלחמות מיט דער פראנצויזישער רעפּובליק און מיט נאַפּאָלעאָנען. לאָנדאָן איז געווען ניט נאָר דער צענטער פון דער האנדעלסוועלט, אזוי וויא יעצט, זאָנדערן אויך פון דיא לאַנגע און קאָסטבארע מלחמות מיט נאַפּאָלעאָנען. געשייטע באַנקירען האָבען זיך בענוצט דערמיט צו באָרגען דיא רעגיערונגען געלד פאר דיא מלחמות, רעכענענדיג הויכע פּראָצענטען, און אין דערזעלבער צייט צו ספּעקולירען אויף דיא רעזולטאַטען פון דיא שלאַכטען, וועלכע האָבען אָפט ענטשיידעט דעם שיקזאַל פון עטליכע מלוכות.

פאר נאַטהאַן ראָטהשילד האָט זיך אזוי געעפענט א ריעזיגער פעלד צו ספּעקולירען, און ער איז שנעל געוואָרען דער נאַפּאָלעאָן פון דער לאָנדאָנער בערזע. ער איז געשטאַנען וויא א גענעראַל אויף א שלאַכט לעבען איינעם פון דיא זיילען פון דער בערזען־געביידע, און אַלע ספּעקולאַנטען האָבען מיט אַנגסט געקוקט אויף איהם, זוכענדיג עפּעס אַן אָנווייזונג וויא דער ווינד בלאָזט, וויא זיי דאַרפען שפּיעלען. נאָר זיי האָבען אומזיסט געקוקט — זעלטען ווען זיין געזיכט האָט איהם ארויסגעגעבען.

דיזער בערזען־נאַפּאָלעאָן האָט אונערמיעדליך געארבייט געגען דעם קריעגס־נאַפּאָלעאָן. זיין פאטער האָט אונטערשטיצט, וויא מיר וויסען עס שוין, דיא מלכים געגען נאַפּאָלעאָנען. מאיר אמשעל האָט געהאַט א וויטען און טיעפען בליק אין דיא פּאָליטישע פער־העלטניסע פון זיין צייט און האָט פאָראויסגעזעהן נאַפּאָלעאָן'ס פאַל. אין דער צייט ווען נאַפּאָלעאָן האָט דערגרייכט דיא העכסטע שטופע פון זיין גדולה און מאַכט, ווען אייראָפּא איז געלעגען צו זיינע פיס,

ווען ער האָט געשאַפען און אָבגעשאַפען קעניגע און געבאַקען נייע מלוכות — אין דער צייט האָט דער גרויסער געלד־הענדלער פון דער פראַנקפורטער יודענשטראַסע געזאָגט: „דיא אָקציען פון קייזער שטעהען אַ סך ניעדריגער וויא מען צאָהלט פאַר זיי". זיין זוהן האָט זיך ניט בענוגענט מיט שטיצען נאַפּאָלעאָנס געגנער, ער האָט אויך דירעקט ספּעקולירט אויף נאַפּאָלעאָנס פאַל. דאָס האָט ער ניט געטאָן אויס ליעבע צו ענגלאַנד, וואו ער האָט זיך בעזעצט אויף שטענדיג — ער האָט אפילו ניט געוואוסט מיט וואָס פּאַטריאָ־טיזמוס שמעקט, איבערהויפּט זיינען אידעען און הויכע שטרעבונגען געווען ווייט פון איהם — אבער, ספּעקולירענדיג אויף דער לאָנדאָנער בערזע, האָט ער זיך אַלץ מעהר איבערצייגט, אַז נאַפּאָלעאָן מוז שליסליך פערליערען און ענגלאַנד מוז זיעגען. וויא נאָר ער איז געקומען צו דיזער איבערצייגונג, האָט ער זיך שוין ניט געוואָרפען אהין און אהער און האָט ענערגיש אונטערשטיצט ענגלאַנד, מאַכענ־דיג שטענדיג דערביי מיליאָנען.

וויא ער האָט איין מאָל אליין דערצעהלט, ווען ער איז געווען אין אַ גוטען מוטה, איז איינע פון זיינע ערשטע גרויסע אָפּעראַציאָ־נען אין לאָנדאָן געווען פאָלגענדע: „אַ קורצע צייט נאכדעם, וויא איך האָב געגרינדעט מיין פירמע אין לאָנדאָן, האָב איך צונויפגע־קויפט אַלע וועקסלען פון הערצאָג וועלינגטאָן, וועלכע האָבען כמעט גאָר ניט געקאָסט. אבער איך האָב געוואוסט, אַז ענגלאַנד וועט בעצאָהלען פאר זיי, ווען זייער איינציגער פעהיגער גענעראַל וועט זיעגען. נאָך דער שלאַכט ביי וואטערלאָ האָב איך טאַקע געקראָגען פאַר זיי ביז דעם לעצטען גראָשען."

„אַ'ן אנדערס מאָל, האָט ער דערצעהלט, האָב איך זיך דער־וואוסט, אַז דיא אָסט־איידישע קאָמפּאַניע האָט צו פערקויפען 800 טויזענד פונט שטערלינג אין גאָלד, און איך האָב עס גלייך געקויפט. איך האָב דאָן אויך געוואוסט, אַז הערצאָג וועלינגטאָן'ס אַרמעע אין פּאָרטוגאַל נויטיגט זיך זעהר אין באַארעס געלד און אַז איך וועל דורך דעם מאַכען אַ גוט געשעפט. מיין רעכנונג איז געווען אַ ריכטיגע. ווען דיא ענגלישע רעגיערונג האָט זיך דערוואוסט

פון מיין מסחר, האָט זיא געשיקט נאָך מיר און פערלאַנגט איך זאָל איהר אָבטרעטען דאָס געלד. איך האָב עס נעטאָן, אבער קיינער האָט ניט געוואוסט, וויא אַזוי איך האָב עס טראַנספּאָרטירט נאָך פּאָרטוגאַל. איך האָב דיא גאַנצע סומע איינפאַך געשיקט ד ו ר ך פ ר א נ ק ר י י ך!... דאָס איז געווען מיין בעסטע און קונציגסטע אָפּעראַציאָן.“

מען האָט בעהויפּטעט, אַז ביי דיזער אָפּעראַציאָן האָט ער געמאַכט ביז א מיליאָן טהאַלער; אבער דערביי האָט ער דאָך ריזיקירט מיט 800 טויזענד פונט שטערלינג, דען עס איז איבריג צו זאָגען, אז דיא פראַנצויזען וואָלטען מיטביידע הענד צוגעכאַפּט דאָס געלד, ווען זיי וואָלטען נור געהאַט דיא קלענסטע אַהנונג, אַז אימיצער וועט וואַגען צו שיקען שטיצע דער ענגלישער אַרמעע דורך זייער לאַנד. דורך דיזען קונץ האָט נאַטהאַן ראָטהשילד געקראָגען חן אין דיא אויגען פון דיא ענגלישע מיניסטערס, און דאָס האָט איהם געגעבען דיא מעגליכקייט צו בעקומען פון זיי פריהער פון אַנדערע אַזעלכע נאַכריכטען, וועלכע האָבען איהם געדיענט אָדער געקענט העלפען אין זיינע ספּעקולאַציאָנען אויף דער בערזע. יעדע וויכטיגע נאַכריכט, וועלכע עס פלעגט איהם געלינגען צו ערהאַלטען כאָטש מיט עטליכע שטונדען פריהער פאַר אַנדערע בערזען־ספּעקו־לאַנטען, פלעגט איהם רייכער מאַכען מיט טויזענדער פונטען. דער צופאַל האָט איהם דערביי נאָך אַזוי מערקווירדיג געהאָלפען, דאָס אין פ י נ ף י אָ ה ר האָט ער פרעגרעסערט זיין קאַפּיטאַל 2500 מאָל! קיינער פון דיא גרעסטע ספּעקולאַנטען אין יענער צייט האָט ניט בעוויעזען אַזאַ קונץ.

איהם איז דאַן געווען 30 יאהר. ער איז שוין געווען אַ גרויסער מיליאָנער אויף זיין אייגענער רעכנונג. דיא מיליאָנען פון דעם העססענער לאַנדגראַף האָבען איהם פערהעלטניסמעסיג ווייניג געהאָלפען אין זיינע אייגענע ספּעקולאַציאָנען. ער האָט אַליין דערצעהלט, אז איין מאָל האָט ער געקראָגען 600 פונט שטערלינג פון דעם געלד, וואָס דער לאַנדגראַף האָט אַנפערטרויט זיין פאַטער. „איך האָב זיי גלייך געלאָזען אין גאַנג אַזוי גוט, אַז דער לאַנדגראַף

האט מיר געשאָנקען זיין וויין און וועש“, האט ער זיך מודה געווען.
וועגען זיינע איינפעלע און קונציגע ספעקולאציאָנען דער־צעהלט מען לעגענדען. מיר ווערען דאָ איבערגעבען נאָר איינע פון די וויכטיגסטע, וועלכע איז היסטאָריש ריכטיג און כאראקטע־ריזירט איהם אם בעסטען.

עס איז געווען די רעכטע צייט, ווען דער שיקזאל פון פיעלע מלוכות, פון גאנץ אייראָפּא קען מען זאָגען, איז אָבהענגיג געווען פון איין שלאכט; ווען אלע האָבען געווארט אויף דעם אויסגאנג פון דער בעריהמטער וואטערלאָא־שלאכט, אין וועלכער נאפּאלעאָן האט געשטעלט זיינע לעצטע קרעפטע אין קאָן. נאָך מיט א פּאָר יאהר פריהער האט נאטהאן ראָטהשילד איינגעפיהרט זיין אייגענע פּאָסט צו קריגען שנעלער אין ענגלאנד זיכערע נאכריכטען פון קאָנטינענט, בעזאָנדערס פון פראנקרייך און דייטשלאנד. די נאכריכטען וואָס ער פלעגט בעקומען פון די ענגלישע מיניסטאָרען, אָפט דער ערשטער, זיינען געווען גענוג פאר איהם. ער האָט אָרגאניזירט א'ן אייגענעם סיסטעם, געדונגען אייגענע עסטאפעטען און שיפען, זאָ דאָס ער פלעגט ניט זעלטען קריגען נייעס פאר דער רעגיערונג. אין יענער צייט, ווען מען האט נאָך ניט געוואוסט פון טעלעגראפען, האט מען אָפט ניט געקענט קריגען די וויכטיג־סטע נאכריכטען צוליעב, צום ביישפּיעל, א שטורם אויפ'ן ים. פון איין פּאָסט ביז דער אנדערער האָבען אזוי געקענט פאַראיבערגעהן, טעג. דער וואָס פלעגט קריגען פריהער א נאכריכט, האט געקענט זיכער זיין וועניגסטענס עטליכע שטונדען, אז קיינער וועט עס ביי איהם ניט אויסכאפּען.

נאטהאן ראָטהשילד האט געהאט אגענטען און קאָררעספּאָנדענ־טען, וועלכע פלעגען נאכפאָלגען די אַרמעען און איהם גלייך מעל־דען אלע וויכטיגע פּאסירונגען, וועלכע ער פלעגט קונציג בענוצען אין זיינע ספּעקולאציאָנען אויף דער בערזע. ער האט אויך איינ־געפיהרט א טויבען־פּאָסט, אום ניט נאָר צו זיין אונאבהענגיג פון שיפען, זאָנדערן אויך שנעלער קריגען נייעס אין ענגלאנד. נאטיר־ליך, דאָס האט איהם געקאָסט א סך געלד; אבער ביי איין

געלונגענער ספעקולאציאָן פלעגט ער כפל כפלים אויסשלאָגען אלע זיינע הוצאות. אויף דיזער וויזע האָט ער געקענט אָנזאָגען דער ענגלישער רעגיערונג וועגען נאַפּאָלעאָן'ס ניעדערלאגע און וועגען דיא רעוואָלוציאָן אין פאריז אין יולי 1830.

צוליעב דעם, וואָס ער האָט דער ערשטער געוואוסט אין ענג־לאנד וועגען דעם רעזולטאט פון דער שלאכט ביי וואטערלאָא, האָט ער אין איין טאָג געמאכט עטליכע מיליאָן פונט סטערלינג. וויא אזוי אבער ער האָט געקענט קריעגען אזא נאכריכט נאָך פריהער פאר דער ענגלישער רעגיערונג? אָט וויא ער האָט בעוויעזען דיזען קונץ און וויא ער האָט זיך בענוצט דערמיט:

ווען נאַפּאָלעאָן איז אַנטלאָפען פון אינזעל עלבא און איז אויפ־גענומען געוואָרען מיט פריידע אין פראנקרייך, איז דאָס געווען אויך א ביטערער קלאפּ פאר דעם נאַפּאָלעאָן פון דער לאָנדאָנער בערזע. נאטהאן ראטהשילד האָט, וויא מיר וויסען עס שוין, שטענדיג שפּעקולירט אויף נאַפּאָלעאָן'ס פאל. זיין גלויבען אין דעם שליסלי־כען זיעג פון ענגלאנד האָט איהם אויף א מינוט ניט פערלאָזען אפילו, ווען נאַפּאָלעאָן איז ווידער געוואָרען קייזער. נאָר יעצט, פיהלענדיג, אז זיין צוקונפט העננט אויך אָב פון דער שלאכט ביי וואטערלאָא, האָט ער בעשלאָסען אליין אוועקצופאָהרען נאָך בעל־גיען, אום צו זיין ביי דער ענטשיידענדער שלאכט. ער האָט אין אזא וויכטיגען פאל מורא געהאט צו פערלאָזען זיך אין גאנצען אויף זיינע אַגענטען. וויא נאָר ער זיא אָנגעקומען אין בעלגיען, האָט ער זיך א לאָז געטאָן צו דער ענגלישער אַרמעע אונטער דער קאָמאנדע פון הערצאָג וועלינגטאָן. ווען דיא בעריהמטע שלאכט לעבען וואטערלאָא האָט זיך אָנגעפאנגען, האָט ער אויסגעקליבען א'ן אָרט, פון וועלכען ער האָט געקענט בעטראכטען דעם גאנצען שלאכט־פעלד. ער איז געווען זעהר נערוועז, וואָס עס האָט מיט איהם זעלטען פאסירט, און האָט יעדע מינוט געפרעגט אַנדערע צוקוקערס, צווישען וועלכע עס זיינען געווען אייניגע מיניסטערס, דיפּלאָמאטען און גענעראלען, וואָס זיי דענקען וועגען דעם רעזולטאט פון דער שלאכט. אבער ווען ער האָט דערזעהן, אז דיא בעריהמטע פראנ־

צוויזישע גווארדיע, וועלכע איז ביז דאן געווען אונבעזיעגבאר, איז צוריקגעשטויסען געוואָרען פון דיא ענגלענדער, האָט ער שוין גאָר קיינעם ניט געפרעגט וועגען דעם רעזולטאט, זאָנדערן האָט גלייך פערלאָזען דעם שלאכטפעלד און איז האסטיג אוועקגעפאָהרען נאָך בריסעל. דער קריעגס־שטורם, דיא קנאקעריי פון דיא קאַנאָנען, דיא מאסען געפאלענע סאָלדאטען האָבען איהם דיא גאנצע צייט ניט אינטערעסירט. ער האָט נור אין אויג געהאלטען איין זאך: צו דערגעהן וואָס שנעלער דעם רעזולטאט פון דער שלאכט און אויך וואָס שנעלער אָנקומען מיט דיא נייעס נאך ענגלאנד. יעצט נאָך דער צוריקגעשטויסענער אטאקע פון נאפאָלעאָנס גווארדיע, איז ער געווען זיכער, אז דער זיעג איז אויף דער זייט פון דיא ענגלענדער, און מיט דיזער זיכערהייט האָט ער זיך א לאָז געטאָן נאָך ענגלאנד. עס איז מעגליך, אז ווען דיא פרייסען וואָלטען ניט אונטערגעקומען אין דער ריכטיגער מינוט צו העלפען דיא ענג־לענדער, וואָלט נאָך אלעמען נאפאָלעאָן דאָך געזיעגט, נאָר נאטהאַן ראָטהשילד האָט גראדע געטראָפען. זיין „גאָלדענער“ שטערן האָט איהם אויך דיזעס מאָל ניט פערלאָזען.“

פון בריסעל איז ער אוועק נאָך דעם פּאָרט אָסטענדע, וואו ער איז אָנגעקומען אין דער פריה זעהר א'ן אויסגעמאטערטער. אויפ'ן ים האָט געשטורמט, און דיא פישערס האָבען מורא געהאט אריבער־צופאָהרען דעם לאמאנש. ניט אכטענדיג אויף זיין אויסגעמאַטערט־קייט און אויף דעם שטורם, איז ער ארומגעלאָפען אין פּאָרט, זוכענ־דיג א מוטהיגען פישער, איהם גלייך אריבערצופיהרען נאָך ענגלאנד. ער האָט אלץ געהעכערט דעם פּרייז, אום צו בעוועגען דיא פישערס צו ריזיקירען. ענדליך האָט ער געקראָגען איינעם, וועלכער האָט אונטערנומען איהם אריבערצופיהרען פאר 2000 פראנק מיט דער בעדינגונג, אז דאָס געלד זאָל אויסגעצאָהלט ווערען צו זיין וייב איידער מען וועט ארויס פון פּאָרט אין שטורמדיגען ים.

נאטהאַן ראָטהשילד האָט דאָ ווידער געהאט מזל. וויא נאָר דער פישער איז ארויס מיט זיין קליינער זעגעל־שיפעל אין ים, האָט דער שטורם אויפגעהערט, און עס האָט גראדע אָנגעפאנגען

צו בלאָזען אַ ווינד צו דיא ברעגעס פון ענגלאנד. דארום האָט ער דעם זעלבען אבענד געקענט אַנקומען אין דאָווער, וואו ער האָט זיך ניט ערלויבט צו רוהען אפילו אַ שטונדע. ער האָט גלייך געדונגען דעם בעסטען דיליזשאַנס, און דעם נעכסטען מאָרגען איז ער שוין געשטאַנען אין דער לאָנדאָנער בערזע אַנגעשפּארט אָן דעם זייל, וואו ער פלעגט געוועהנליך מאַכען זיינע אָפּעראַציאָנען. קיינער האָט נאָך דאָן נישט געוואוסט וועגען דעם שיקזאל פון נאַפּאָלעאָן ביי דער וואַטערלאָאָ־שלאַכט.

דער נאַפּאָלעאָן פון דער לאָנדאָנער בערזע איז געשטאַנען מיט אַ זעהר פערזאָרגטען פּנים. ער האָט זיך געמאַכט, אז ער איז זעהר צוטראָגען און שרעקט זיך פאר עפּעס. אויף דער בערזע איז נאַטירליך גלייך בעקאַנט געוואָרען, אז ראָטהשילד האָט זיך אין איילענעס צוריקגעקעהרט פון קאָנטינענט און אז זיינע אַגענטען פערקויפען אין איילענעס אַלע ווערטה־פּאַפּיערען. איינינע האָבען דערפון געצוויגען דעם שלוס, אז עפּעס אַ גרויסער אונגליק פאר ענגלאנד האָט געטראָפען אויף דעם קאָנטינענט, און דיזע מיינונג האָט זיך שנעל פערשפּרייט, און אַלע ספּעקולאַנטען זיינען צומישט און איבערגעשראָקען געוואָרען, וויא דאָס טרעפט ניט זעלטען אויף דער בערזע, ווען מען ערווארטעט זעהר וויכטיגע נייעס. דערצו נאָך האָט נאַטהאַן ראָטהשילד איינעם איינגערוימט אַ סוד כלומרשט אַלס צייכען פון בעזאָנדערער פריינדשאַפט, אז גענעראל בליכער איז בעזיעגט געוואָרען פון דיא פראנצויזען, און אז הערצאָג וועלינג־טאָן וועט מיט זיין קליינער אַרמעע ניט זיין אין שטאַנד אָבצור־שטויסען נאַפּאָלעאָנ'ס זיעגרייכען מאַרש. ווען דיזער „סוד" איז בעקאַנט געוואָרען אויף דער בערזע, האָט זיך גלייך אָנגעפאַנגען אַ פּאַניקע, אַלע האָבען געגלויבט, אז נאַפּאָלעאָן האָט געזיעגט און וועט ווייטער ווערען דער הערשער פון אייראָפּאַ, און דער רעזולטאַט איז געווען, אז אַלע ווערטה־פּאַפּיערען זיינען שטאַרק געפאַלען אין פּרייז.

נאָך דעם נעכסטען טאָג, ווען מען האָט זיך דערוואוסט דיא וואהרהייט, אז נאַפּאָלעאָן איז געשלאָגען און אז וועלינגטאָן האָט

נאָך גלענצענד געזיעגט, איז דיא פּאַניקע אומגעוואַנדעלט געוואָרען אין א ווילדע פריידע. נאַטהאַן ראָטהשילד, וועלכער האָט געוואוסט, אז באלד וועלען אָנקומען דיא נאַכטריכטען פון דער רעגיערונג וועגען וועלינגטאָן'ס זיעג, האָט עס פערבאָפּט בעצייטענס און אליין אָנגעזאָגט דיא ענגלענדער דיא פרעהליכע בשורה אויף דער בערזע. ער האָט בלויז געהאלטען דיעזע וויכטיגע נייעס פאַר זיך 24 שטונדען, אבער אין דיזער צייט האָט ער געמאכט מיליאָנען. וויא נאָר ער האָט מיט א פרעהליכען טאָן, רייבענדיג דיא הענד פאַר שמחה, ארויסגעלאָזען דעם קלאַנג, אז וועלינגטאָן האָט געזיעגט, האָבען זיך אלע ווערטה־פּאַפּיערען דערלאַנגט א הויב. דיא 24 שטונדען האָט ראָטהשילד איינפאך אויסגענוצט אויף אזא אופן: אין דער צייט ווען איינינגע פון זיינע אגענטען האָבען אָפען פערקויפט פערשידענע ווערטה־פּאַפּיערען, אום צו פערקלענערן זייער פרייז, האָבען אַנדערע אגענטען פיעל מעהר צוזאַמענגעקויפט אין דער שטיל נאָך דיא ניעדריגסטע פרייזען. אזעלכע קונצען פּראַקטיצירט מען יעצט גאַנץ אָפט אויף דיא בערזען, אבער אין יענע צייטען איז דאָס געווען א זעלטענהייט און יעדענפאַלס האָט נאָך קיינער פריהער ניט געמאכט דיזען קונץ אין אזא גרויסער מאָס. אין איין טאָג, דורך דיא קינסטליכע ערנידערונג און נאַטירליכע הייבונג פון אַקציען, איז נאַטהאַן ראָטהשילד רייכער געוואָרען מיט ווענינגסטענס 5 מיליאָן פראַנק.

ווען דיא איינצעלהייטען פון דיזען ווירקליך מערקווירדיגען בערזען־קונץ זיינען בעקאַנט געוואָרען, זיינען ראָטהשילד'ס איינפלוס און אויטאָריטעט נאָך פיעל גרעסער געוואָרען. אפילו דיא גרעסטע ספּעקולאַנטען האָבען איהם ניט ווילענדיג בעוואונדערט. אַלע האָבען איהם בלינד געגלויבט, איהם נאָכגעפאָלגט און נאָכגעטאַנצט וויא ווייט זיי האָבען נאָר געקענט. זיין וואָרט איז געוואָרען אויף דער בערזע אזוי וויא א הייליגע תורה. אַלע רעגיערונגען, וועלכע האָבען זיך גענויטיגט אין געלד, האָבען זיך מייסטענס געווענדעט צו איהם, ווייל זיי האָבען געוואוסט, אז דורך זיין פערמיטלונג קענען זיי שנעלער און לייכטער אויספיהרען זייער

וואונש. ער האָט ניט אָבגעזאָגט צו באָרגען געלד א רעגיערונג, דען ער האָט גוט געוואוסט, אז דאָס זיינען דיא בעסטע און זיכערסטע פינאַנציעלע אָפּעראציאָנען; אבער דערביי האָט ער שטענדיג געפאָדערט, אז אין לאנד זאָל הערשען רוהע, אום נאָך זיכערער צו זיין מיט זיין געלד. רעוואָלוציאָנען און מרידות האָט ער זעהר פיינד געהאט. „פעלקער און דעמאָקראטישע רעגירונגען טאָר מען ניט געטרויען א גראָשען", פלעגט ער זאָגען. מען דער־צעהלט, אז א מיניסטער פון דער נעאפּאָליטאַנער מלוכה האָט פריהער געשיקט אויף קאטאָרגע 500 פּאָליטישע געפאַנגענע איידער ער האָט זיך געווענדעט צום נאפּאָלעאָן פון דער לאָנדאָנער בערזע נאָך א'ן הלואה. יעדענפאלס איז עס זיכער, אז נאטהאן ראָטה־שילד האָט אויף דיזער ווייזע געהאט א'ן איינפלוס אויף דער אינער־ליכער פּאָליטיק אין פיעלע לענדער, און נעמליך: געגען ליבעראַ־ליזמוס און דיא אינטערעסען פון דיא פעלקער.

אין דער זעלבער צייט האָט ער זיך אויך אריינגעלאָזען אין פערשידענע אינדוסטריעלע אונטערנעהמונגען, וואו נאָר עס איז געווען א מעגליכקייט צו מאכען געלד דורך ספּעקולאציאָנען. בעזאָנדערס כאראקטעריסטיש איז זיין ספּעקולאציאָן מיט דיא שפּאַנישע קוועקזילבער־מינען. ביז דיא ענטדעקונג פון דיא מינען אין קאַליפאָרניא פלעגט מען אין אייראָפּא קריגען קוועקזילבער פון דיא מינען אין אלמאדען (שפּאניען) און אינדריא (עסטרייך). אין 1831 האָט דיא שפּאַנישע רעגיערונג פערזעצט דיא אלמאדענער מינען ביי ראָטהשילדען פאר א'ן הלואה. ער האָט זיך גלייך בענוצט דערמיט צו פערדאָפּלען דעם פרייז פון קוועקזילבער. דיא ענגלענדער האָבען זיך דאַן געווענדעט צו דיא עסטרייכישע מינען; אבער ראָטהשילד איז געווען גיכער פאר זיי. ער איז אויך געוואָרען דער בעל הבית איבער דיזע מינען, און דער עולם האָט געמוזט צאָהלען וויפיעל ער האָט בעשטימט. פון אלע זייטען האָט מען געשריען און פּראָטעסטירט, וואָס אזא נויטיגע זאַך פאר מעדיצין איז טהייערער געוואָרען, און דיא צייטונגען האָבען געזידעלט דעם בערזען־נאפּאָלעאָן וויפיעל עס איז אין איהם אריין; אבער ער

האָט זיך אויסגעלאַכט דערפון, וויא אַלע זיינע ברידער, וועלכע האָבען נאָר געקוקט אויף דער פּרעסע וויא אויף זייערע אַ דיענערין פאר געלד, ווען זיי האָבען בעדאַרפט האָבען איהר מיטווירקונג, — און ער האָט נור געזאָגט ווענען דיזע אָפּעראַציאָנען: „דאָס איז אַ פיינער שפּיצעל". זייט דאַן ווערט דער קוועקזילבער קאָנטראָלירט פון דער פירמאַ ראָטהשילד.

מען דערצעהלט ווענען איהם אויך אַזאַ אַנעקדאָט. מיר גיבען איהם דאָ איבער, ווייל ער צייגט וואָס פאר אַ מערקווירדיגע פּערזאָן נאַטהאַן ראָטהשילד איז געווען.

איין מאָל האָט מען אין ענגלישען באַנק געבראַכט צו דיסקאָנ־טירען אַ וועקסעל אויף אַ גרויסער סומע, וועלכען זיין ברודער אַנסעלם פון פראַנקפורט האָט איהם צוגעשיקט. דיא דירעקטאָרען פון באַנק האָבען זיך ענטזאָגט אַנצונעהמען דעם וועקסעל מיט דער ערקלערונג, אַז זיי דיסקאָנטירען נאָר זייערע אייגענע וועקסלען; אבער ניט פון פּריוואַט־פּערזאָנען.

ווען זיינער אַ'ן אַגענט האָט איהם איבערגעגעבען דיזע אַנט־וואָרט, האָט ער אויסגערופען: „פּריוואַט־פּערזאָנען! גוט, איך וועל געבען דיא דירעקטאָרען אַ לעקציע וואָס פאַר פּריוואַט־פּערזאָנען מיר, ראָטהשילדען, זיינען."

אין אַ וואָכען דריי אַרום האָט ער זיך אריינגעכאַפּט אין ענגלי־שען באַנק מיט זיינע אַגענטען פּונקט ווען מען האָט געעפענט דיא טהירען. דיזע עטליכע וואָכען האָט ער צוזאַמענגעקויפט אַזוי פיעל באַנק־נאָטען, וויא פיעל ער האָט נאָר געקענט קריעגען. אין דעם בעשטימטען טאָג, ווען ער האָט בערעכענט, אַז ער האָט גענוג באַנק־נאָטען, האָט ער זיי צוטהיילט צווישען זיינע אַגענטען, און אַלע האָבען זיך אויסגעשטעלט לעבען דיא קאַסירען, וויא נאָר דיא קאַסען זיינען געעפענט געוואָרען. נאַטהאַן ראָטהשילד האָט ארויס־גענומען פון קעשענע אַ באַנק־נאָט אויף 5 פונט און געבעטען גאָלד. דער קאַסיער האָט איהם גלייך דערלאַנגט 5 גאָלדענע מטבעות. ראָטהשילד האָט לאַנגזאַם ארומגעקוקט דיא מאָנעטען, אויב זיי זיינען ריכטיגע, און האָט זיי לאַנגזאַם אריינגעלעגט אין אַ זעקעל,

וואָס איז אראָבגעהאנגען פון זיין גארטעל. נאכהער האָט ער ארויסגענומען איין באַנק־נאָט נאָך דעם אַנדערען און יעדעס מאָל לאַנגזאַם ארומגעקוקט דיא גאָלדענע פונטען, איידער ער האָט זיי אריינגעלעגט אין זעקעל. אַ פּאָר מאָל האָט ער זאָגאר פערלאנגט, מען זאָל איבערוועגען דיא גאָלדענע מטבעות, אזוי וויא דאָס געזעץ גיט איהם רעכט דערצו. ווען דאָס זעקעל איז פול געוואָרען מיט גאָלד, האָט ער עס דערלאנגט זיינעם אַ'ן אַגענט, און ארויסגענומען אַ'ן אַנדער טייסטער מיט באַנק־נאָטען און נאָך אַ זעקעל. אזוי איז ער אָבגעשטאַנען לעבען איין קאסע אַ גאַנצען טאָג, בייטענדיג קאָלטבלוטיג באַנק־נאָטען אויף גאָלד. דאָס זעלבע האָבען געטאָן זיינע אַגענטען ביי אַלע אנדערע קאַסען פון באַנק. מען קען זיך פאָרשטעלען דיא ערשטוינונג פון דיא קאַסירען און דיא ערגערנים פון פובליקום, וואָס האָט ניט געקענט צוקומען צו דיא קאַסען און אויסבייטען אפילו איין באַנק־נאָט. אין דיזען טאָג, רעכענט מען, האָט ראָטהשילד מיט זיינע אַגענטען אויסגעביטען אויף גאָלד ניט וויניגער וויא 210,000 פונט סטערלינג. זייטיגע מענשען האָבען געלאכט פון דיזען איינפאָל; אבער דיא דירעקטאָרען פון באַנק זיינען געוואָרען דערשראָקענע, ווען דעם נעכסטען טאָג האָט זיך ראָטהשילד ווידער בעוויזען מיט זיינע אַגענטען לעבען אַלע קאסען און ווען ער האָט זיי געגעבען אָנצוהערענים, אז ער האָט גענוג באַנק־נאָטען צו בייטען אויף גאָלד אין פערלויף פון גאַנצע צוויי מאָנאַטען. דאָס האָט געהייסען, אַז ער קען ארויסציהען פון באַנק ניט װעניגער וויא 11 מיליאָן פונט סטערלינג אין גאָלד, כמעט אַלעס וואָס דער באַנק האָט דאַן געהאט אין זיינע קעלערן. דארום האָבען דיא דירעקטאָרען בעשלאָסען זיך גלייך אונטערצוגעבען, און דעם נעכסטען טאָג איז אין באַנק אָנגעקלעפּט געוואָרען אַ צעטעל, אַז פון יעצט אָן וועט מען דיסקאָנטירען ראָטהשילד'ס וועקסלען אָהן שום שוויריגקייטען.

עטליכע מאָל האָט עס געטראָפען, אז ער איז דורכגעפאלען אין זיינע רעכנונגען, אדער אז מען האָט איהם אויך אָבגענאַרט, וויא שטאַרק ער האָט זיך ניט געהיט אין וויא געשייט און אויסגערעכענט

ער איז ניט געווען. בעזאָנדערס קוריעז איז עס וויא א געוויסער ספעקולאַנט לוקאַס האָט איהם אַנגעפייפט. דיזער לוקאַס האָט זיך דערוואוסט, אז ראָטהשילד וויל אויספיהרען עפּיס א וויכטיגע ספעקולאַציאָן, און אום צו דערגעהן דעם סוד, האָט ער זיך פּער־שטעלט פאר א שכור און האָט זיך אַהן צערעמאָניעס אריינגעריסען אין ראָטהשילד'ס קאָנטאָר. ער איז אַנידערגעפאַלען לעבען דעם קאַבינעט, וואו ראָטהשילד האָט געגעבען אינסטרוקציאָנען זיינע אַגענטען. אויף דעם גערויש איז ראָטהשילד אליין ארויס און האָט פּראָבירט אָבמינטערען זיין קאָלעגע פון דער בערזע. אבער וויא פיעל וואָסער מען האָט ניט געגאָסען אויף לוקאַס'ן, איז ער אַלץ געבליבען ליגען וויא א פּלאָכטע. זעהענדיג, אז מען קען איהם ניט אָבמינ־טערען, האָט מען איהם געלאָזען ליגען און פאָרטגעזעצט דעם אונ־טערבראָכענעם געשפּרעך. לוקאַס האָט מעהר ניט געוואונשען. ער האָט זיך גאַנץ גוט צוגעהערט, וועלכע פאַפּיערען ראָטהשילד האָט אָנגעזאָגט זיינע אַגענטען צוזאַמענצוקויפען דעם נעכסטען טאָג, און איז שפּעטער ארויס שאָקלענדיג זיך וויא א שכור. ווען ראָטהשילד איז געקומען אויף דער בערזע, איז ער ניט ווייניג ערשטוינט געוואָ־רען, דאָס אַלע פאַפּיערען, וועלכע ער האָט זיך געקליבען צו קויפען, זיינען אויסגעקויפט געוואָרען פון לוקאַס'ן. ער האָט נאַטירליך פערשטאַנען, אז לוקאַס האָט זיך מיט איהם אָבגערעכענט, און ער האָט געשריען: „עס איז געמיין, עס איז שענדליך!“ אבער לוקאַס האָט איהם נור געענטפערט מיט א געלעכטער. דיזען ספעקולאַנט איז גלאַט נעפעלען געווען, וואָס איהם איז געלונגען אָבצונאַרען און צו ערגערן דעם בערזען־נאַפּאָלעאָן, און וועגען דיא מיטל דערצו האָט ער זיך אזוי ווייניג געקימערט, וויא ראָטהשילד זעלבסט, ווען פאַראויס האָט געשיינט דער גלאַנץ פון געלען מעטאַל.

אין זיין פּריוואַט־לעבען האָט זיך נאַטהאַן ראָטהשילד געפיהרט וויא א געוועהנליכער איד. ער האָט חתונה געהאַט אין 1806 מיט דער טאָכטער פון א געוויסען לעווי קאָהן, וועלכער איז דאַן געווען איינער פון דיא רייכסטע אידישע קויפלייטע אין ענגלאַנד. זיין וואָהנונג איז געווען פול מיט לוקסוס־זאַכען, אבער ער אַליין האָט

אפט געטראָגען א׳ן אלטע אויסגעריבענע קאפאטע און פלעגט זיך ניט פערגינען דיא צייט צו עסען מיטאג מעהר וויא א האלבע שטונדע. ער איז שטענדיג געווען פערטאָן אין זיינע געשעפטען. דיא גאנצע וועלט איז אין זיינע אויגען געווען וויא א גרויסע בערזע, וואו ער דארף נאָר מאכען געלד, געלד אָהן א שיעור. ביז זיין לעצטע מינוט (ער איז געשטאָרבען אין 1835, ווען ער איז אלט געווען 60 יאהר) האָט ער ניט גערוהט, זוכענדיג אלץ נייע ספעקו־לאציאָנען און אונטערנעהמונגען.

מיט מענשען איז ער זיך בעגאנגען גראָב און שטאָלץ. ער האָט זיי געלאָזט פיהלען, אז ער פעראכטעט זיי, אז ער שעצט דיא מאכט פון געלד און נאָך מעהר דיא פיעבערהאפטע טהעטיגקייט צו שאפען מיליאָנען, עס מאכט ניט אויס מיט וועלכע מיטעל, אבי נור צו האלטען זיך אין דיא גרענצען פון געזעץ. זיינע בעאמטע פלעגט ער בעהאנדלען שטרענג און אָפט אויך הארצלאָז. מען האָט איהם געמוזט פאָלגען אויפ׳ן וואונק.

❧ ❧ ❧

.5

דזשעמס ראָטהשילד אין פּאריז.

אַ גאַנץ אַנדערער געלדמאַכער איז געוועזן מאיר אמשעל'ס אינגסטער זוהן יעקב (דזשעמס), וועלכער האָט זיך בעזעצט אין פּאריז אין 1812 און איז געוועזן דער גרינדער פון דער פּאריזער פירמע. ער האָט ניט בעוויזען גרויסע קונצען אין בערזען־ספּעקולאַציאָנען, נאָר האָט פערהעלטניסמעסיג שטילערהייט געמאַכט וואהרשיינליך ניט וויינינגער מיליאָנען וויא דער נאַפּאָלעאָן פון דער לאָנדאָנער בערזע. ער איז יעדענפאלס געוועזן דער פעהיגסטער פון מאיר אמשעל'ס זיהן נאָך נאטהאַן ראָטהשילד. אויסער געלד האָט ער אויך געשטרעבט צו כבוד און טיטולען און האָט גרויס פערגניגען געהאט, ווען ער פלעגט קענען דערלאַנגען אַ שטאָך אָון ערניעדריגען די אַדעליגע, וועלכע האָבען שטאָלצירט מיט זייער יחוס. אין דער צייט, ווען דיא בורבאָנען זיינען צוריק אַרויף אויפ'ן טראָן, נאָך דער בעשטימונג פון וויענער קאָנגרעס, האָט זיך איהם פערגלוסט פאַרצושטעלען זיין פרוי אין קעניגליכען הויף. דיא שטאָלצע פּרינצעסין אנגולעם האָט דאַן אויסגעשריען: „ניין, קיינמאָל ניט! מען דאַרף ניט פערגעסען, אז דער פראנצויזישער קעניג טראָגט דעם טיטול: קריסטליכער.“ דזשעמס האָט געענט־פערט: „גוט, זאָלען זיי אבער וויסען, אז איך וועל זיי ניט געבען אַ גראָשען,“ און ער האָט ניט נאָר געהאלטען וואָרט, זאָנדערן האָט זיך אַ פּאָאָר מאָל זעהר עמפּפינדליך אָבגערעכענט אויף דער בערזע מיט דיא בורבאָנען.

זיין קאָנטאָר האָט ער געעפענט אויף דער לאַפּיט־שטראָסע, וואו זיא געפינט זיך נאָך עד היום, אין דער צייט, ווען נאַפּאָלעאָן האָט זיך אַ לאָז געטאָן נאָך רוסלאנד: דאָס איז ניט געוועזן אַ פּאַסענדע צייט צו ספּעקולירען אין פּאריז, און דזשעמס האָט ניט געקענט זיך אַרויסצייגען. אונטער דיא בורבאָנען האָט ער אַ ביסעל פאַנאַנדערגעלאָזען דיא פליגלען מיט דער הילפע פון זיין פאטערס און ברודערס מיליאָנען, אבער עס האָט ניט פיעל געפעהלט, אז ער

זאָל אלעם פערלירען. דאָס איז געשעהן ביי דיא יולי־רעוואָלוציאָן אין 1830. קארל דעם צעהנטענ'ס מיניסטער פּאָליניאַק האָט זיך געקליבען צו פערעפענטליכען דיא בעריהמטע דעקרעטען (בעפעהלע) געגען דיא קאָנסטיטוציאָנעלע פריוּהייטען, בעפעהלע, וועלכע האָבען טאַקי ארויסגערופען א רעוואָלוציאָן און געפיהרט צו דער פּליטה פון דיא בורבאָנען.

א פראנצויזישער באַנקיר האָט זיך בעצייטענס דערוואוסט פון פּאָליניאַק'ס פּלאַן אָבצושאפען דיא פּאָליטישע פרייהייטען, וועלכע דאָס פראנצויזישע פּאָלק האָט זיך ערוואָרבען מיט זיין בלוט אין דער צייט פון דער רעוואָלוציאָן, און איז אוועקגעפאָהרען נאָך לאָנדאָן, וואו ער האָט גענומען פערקויפען פראנצויזישע ווערטה־פּאַפּיערען אין מאַסען, אום פון זיי וואָס גיכער פּטור צו ווערען. נאַטהאַן ראָטהשילד, וועלכער האָט זיי צוזאַמענגעקויפט און האָט ניט פערשטאַנען ווארום מען פערפלייצט מיט זיי דיא לאָנדאָנער בערזע, האָט טעלעגראַפירט צו זיין ברודער דזשעמס צו ערקונדיגען זיך אויף זיכער דיא אורזאַכע. דזשעמס איז גלייך אוועק צו פּאָליניאַק'ן און געפאָדערט א'ן ערקלערונג אין נאָמען פון זיינע וויכטיגסטע אינטערעסען. פּאָליניאַק האָט געענטפערט, אז ער וויל איינפיהרען געוויסע ענדערונגען און געזעצע, נאָר דאָס איז א קלייניגקייט. דער פערבלענדעטער מיניסטער האָט ניט געזעהן, אז דיזע „קלייניגקייט" וועט פעריאָגען אויף אימער דיא בורבאָנען דינאַסטיע פון פראנקרייך. נאָר דזשעמס האָט אָנגענומען דעם מיניסטער'ס ערקלערונג פאר א כשר'ע מטבעה און האָט זיך געהאַלטען מיט דיא פראנצויזישע ווערטה־פּאַפּיערען ביז דיא רעוואָלוציאָן האָט אויסגעבראָכען און ער האָט טאַקי פערלאָרען א רעכט ביסעל מיליאָנען.

דערפאר האָט ער געקראָגען דיא בעסטע געלעגענהייט צוריק־צוקריגען דיא פערלאָרענע מיליאָנען מיט גרויס ריוח, ווען דער אָרלעאנער פּרינץ לואי פיליפּ איז געוואָרען קעניג נאָך דער יולי־רעוואָלוציאָן. דיזער קעניג איז ניט נאָר געוועזן דער רייכסטער מאַן אין פראנקרייך, זאָנדערן האָט אויך ספּעקולירט אויף דער

בערזע און האָט זיך געפיהרט וויא א פּראָסטער בורזשוא, א געמיטה־ליכער קויפמאַן. דיא 18 יאהר וואָס דיזער זאָגענאַנטער „בירגער־קעניג" איז געזעסען אויפ'ן טהראָן — פון יולי 1830 ביז פעברואר 1848 — זיינען געווען דיא גאָלדענע צייט פון דער בורזשואזיע איבערהויפּט און פון דזשעמס ראָטהשילד בעזאָנדערס. עס איז שוין גאָר קיין רעדע ניט געווען וועגען אויפנעהמען איהם אין קעניגליכען הויף. ער איז דאָרטען געוואָרען א בן־בית; נאָך מעהר, ער האָט געקענט גערעכענט ווערען פאר דעם שני למלך. יעדע וואָך פלעגט ער עסען מיטאג מיט'ן קעניג, וועלכער פלעגט איהם דערצעהלען אנעקדאָטען. אויף זיינע בעלער פלעגען קומען מיניסטערם און אפילו געקרוינטע קעפּ. עס איז גערכענט געווען פאר א גרויסע עהרע צו זיין איינגעלאדען אויף ראָטהשילד'ס א באל. אין דער צייט האָט ער זיך אָפּט זעהר גראָב אָבגערעכענט מיט דיא געבאָרענע אריסטאָקראטען פאר דיא בעליידיגונג, וואָס ער האָט געקראָגען פון דיא בורבאָנען, וועלכע ער האָט זייט דאַן געהאַסט. עס איז געווען זיין גרעסטער פערגניגען צו זעהען, וויא זיי בייגען זיך פאר איהם און טראָגען אריבער זיינע שטעכווערט־לעך און בעליידיגונגען, ווייל ער, דער פריהער „פערפלוכטער יודע", בעזיצט מיליאָנען. מען דערצעהלט, אז ווען א געזאנדטער האָט איהם א פרעג געטאָן: „וואָס מאכט אייער פרוי?" האָט ער געקראָגען אזא אנטוואָרט: „וואָס איז דאָס אייער דאגה, זאָגט מיר נאָר?"

זיין מאכט איז געוואָרען אזוי גרויס, דאָס אין 1840 האָט ער ניט דערלאָזען צו א מלחמה צווישען פראנקרייך און דייטשלאַנד. ט י ע ר איז דאַן געווען דער הויפּט־מיניסטער און האָט געוואָלט אנפאַנגען א מלחמה מיט דייטשלאַנד צוליעב א רייסעריי וועגען דיא ברעגעם פון טייך רהיין. דער קעניג האָט אָבער פריהער געוואָלט אויסהערען דיא מיינונגען פון דיא גרעסטע באַנקירען. ראָטהשילד האָט איהם גלייך אהן צערעמאָניעס ערקלערט, אז אין פאל פון א מלחמה וועט ער זיין אויף דייטשלאַנד'ס זייט. דאָס האָט אזוי איבערגעשראָקען דעם קעניג, אז ער האָט בעשלאָסען

ארונטערצושלינגען א בעליידיגונג פון דייטשלאנד און אז טיער האָט געמוזט רעזיגנירען.

ארום דער צייט איז דזשעמס ראָטהשילד׳ס פערמעגען געשאצט געוואָרען אין 600 מיליאָן פראנק. ער איז געווען דער צווייטער רייכסטער מאן אין פראנקרייך, דער ערשטער איז געווען דער קעניג לואי פיליפ זעלבסט, אלס דער הויפט פון דער ריעזען־רייכער ארלעאנער פאמיליע (זיין פערמעגען האָט בעטראָפען 800 מיליאָן פראנק). אלע פערבינדונגען פון באנקירען געגען איהם, מיט דעם איד פערייירא אָן דער שפיצע, האָבען איהם ניט געקענט שעדיגען, דען ער איז געווען צוויי מאָל אזוי רייך וויא זיי אלע צוזאמען.

דיזע מיליאָנען האָט ער אָנגעזאמעלט ניט דורך אזעלכע ריזיקאלישע ספעקולאציאָנען, וויא זיין ברודער, זאָנדערן דורך הלואות און געוועהנליכע גרויסע באנק־אָפעראציאָנען.

זיין מערקווירדיגסטע „אָפעראציאָן“ איז געווען אין נאפאָ־לעאָן דעם דריטענס צייט. דאן האָט זיך אָנגעפאנגען א פיבער אויף בויען אייזענבאהנען. ווען נאפאָלעאָנס רעגיערונג האָט בעקאנט געמאכט, אז זי וועט געבען א קאָנצעסיאָן אויף דער נאָרד־אייזענבאהן (פון פאריז ביז ליטיך אין בעלגיען) דעם יעניגען וואָס וועט איהר בויען ביליגער, האָט דזשעמס ראָטהשילד אונטער־געקויפט אייניגע קאָנקורענטען און אנדערע האָט ער פערשפּראָכען אקציעס, זאָ דאָס ער איז שליסליך געבליעבען דער איינציגער אָנבאָטער. ער האָט דאן נאטירליך געקראָגען דיא קאָנצעסיאָן נאָך זיין אייגענעם פרייז, אָבער דערמיט האָט ער זיך נאָך ניט בענוגענט. ער האָט גלייך ארויסגעלאָזט 300,000 אקציעס צו 500 פראנק יעדע אלס קאפיטאל צו בויען דיא אייזענבאהן. דעם גרעסטען טהייל פון דיא אקציעס האָט ער געלאָזען פאר זיך און נאָר א זעהר קליי־נעם טהייל געגעבען צום פערקויפען. פיעלע האָבען זיך א כאפ געטאָן צו קויפען, ערווארטענדיג גרויסע פּראָפיטען פון דער אייזענ־באהן, זאָ דאָס אין א קורצער צייט האָט א׳ן אקציע געשטיעגען ביז 850. דאן האָט ראָטהשילד א לאָז געטאָן זיינע אקציעס אויף דער בערזע און האָט אזוי „געמאכט“ אָן יעדער פערקויפטע אקציע

350 פראנק. דורך דעם גרויסען אַנגעבאָט פון דיזע אַקציעס זיינען זיי אבער געפאַלען ביז 550. דאָן האָט ראָטהשילד געהייסען זיינע אַגענטען זיי צוזאַמענקויפען אויף דיזען פּרייז און האָט זיי א געוויסע צייט געהאַלטען ביי זיך ביז זיי האָבען ווידער אָנגע־פאַנגען צו שטייגען. נאַכהער האָט ער גענומען ווידער פערקויפען זיינע אייגענע אַקציעס. עטליכע מאָל האָט ער אזוי קינסטליך געהויבען און פערקלענערט דעם פּרייז פון דיא אַקציעס, פערדינענ־דיג שטענדיג דערביי מיליאָנען. מען האָט אויסגערעכענט, אז צוזאַמען האָט ער ביי דיזען „שפּיעל“ געמאַכט ניט וויינינגער וויא פינף און צוואַנציג מיליאָן פראַנק. נאָך איידער די נאָרד־אייזענ־באַהן, וועלכע געהערט ביז יעצט צו דיא פּאַריזער פירמע ראָטה־שילד, איז אויסגעבויט געוואָרען, האָט דזשעמס אזוי „פערדיענט“ 75 מיליאָן פראנק, ניט אַריינלעגענדיג אין דעם „געשעפט“ א סענט געלד, אויסער דיא קאָסטען צו דרוקען דיא אַקציעס...

אָט אויף אזא איינפאַכען, אָבער זיכערען וועג האָט דזשעמס ניט איין מאָל געמאַכט מיליאָנען. עס איז קיין קונץ ניט צו מאַכען אזעלכע, פּשוט גערעדט, רויבערישע „אָפּעראַציאָנען“, נאָר דערצו דאַרף מען האָבען א סך געלד, אום צו קענען צו יעדער צייט איינ־קויפען א סך אַקציעס אין א קורצער צייט. דזשעמס ראָטהשילד האָט דערביי אפילו ניט ריזיקירט מיט איין גראָשען. ער איז פון אָנפאַנג אָן זיכער געווען צו מאַכען מיליאָנען אויף דער רעכנונג פון קליינע ספּעקולאַנטען און איבערהויפּט פון פּובליקום, וואָס האָט זיך געלאָזט איינרעדען פון צייטונגען, אז דיא נאָרד־אייזענ־באַהן איז א גאָלד־גרוב. א גאָלד־גרוב איז זיא טאַקע, אבער נאָר פאַר ראָטהשילד'ן!...

נאָך דער רעוואָלוציאָן פון 1848 יאהר, ווען דיא רעפּובליקאַ־נישע רעגיערונג פון פראַנקרייך האָט זיך געווענדעט ניט צו דיא באַנקירען, נאָר צום פאָלק נאָך געלד, דאָס הייסט, ווען זיא האָט איינגעפיהרט זאָגענאַנטע אינערליכע הלוואות, האָבען דיא ראָטה־שילדס און אַנדערע גרויסע באַנקירען זיך גענומען צו אינדוסטריעלע אונטערנעהמונגען און בעזאָנדערס צו בויען אייזענבאַהנען. דערביי

האָבען זיי אָפט געמאַכט נאָך מעהר וויא ביי דיא פריהערדיגע בעסטע הלואות. נאָר קיינער האָט ניט ארויסגעשלעפּט פון „האָכ־געשעצטען פּובליקום“ 75 מיליאָן פראַנק מיט איין קלאַפּ, איינפאַך פאַר שטיקלעך פּאַפּיער, וויא דזשעמס ראָטהשילד, ווען ער האָט פערכאַפּט דיא נאָרד־אייזענבאַהן פון פראַנקרייך.

אויף דיזער אַרט האָט ער געקענט איבערלאָזען זיינע יורשים ניט וויינינגער וויא א מיליארד פראַנק... וועגען זיינע פינאַנציעלע טהעטיגקייט קען מען אין אַלגעמיין זאָגען, אז ער האָט געמאַכט מיליאָנען, ווייל ער האָט אַרויסגעטראָטען בעוואַפענט מיט זיין פאַטער׳ס און ברודער׳ס מיליאָנען. נאַטהאַן ראָטהשילד וואָלט געקענט מאַכען מיליאָנען איינפאַך אַלס ספּעקולאַנט, מיט א גאַנץ קליינעם קאַפּיטאַל אין אנפאַנג, דזשעמס — ניט.

דיזער איננגסטער זוהן פון מאיר אמשעל האָט איבערגעלעבט אַלע זיינע ברידער. ער איז געשטאָרבען אין 1868, ווען ער איז אַלט געווען 90 יאהר, אָבוואָהל ער האָט שטענדיג געליטען פון א מאָגען־קראַנקהייט און האָט דיא לעצטע 20 יאהר פון זיין לעבען זיך געשפּייזט נור מיט מילך.

ער איז געווען א מערקווירדיג פלייסיגער מענש. ער האָט געארבייט אזוי פיעל און לאַנג, דאָס זעהר וויניג מענשען וואָלטען עס געקענט אויסהאַלטען אפילו עטליכע יאהר. מיר וועלען דאָ אין קורצען איבערגעבען, וויא אַזוי ער האָט פערבראַכט א טאָג אין זיין קאָנטאָר, ווען ער איז שוין געווען איבער 70 יאהר:

פינף אוהר אין דער פריה איז ער שוין געזעסען לעבען זיין שרייב־טיש אין א ווינקעל פון זיין גרויסען קאַבינעט. ארום ניין אוהר, ווען מאַסען מענשען האָבען זיך געשטופּט איהם צו זעהען וועגען געשעפטען, איז ער שוין געווען פערטיג מיט זיין אייגענער ארבייט. א רייהע אַגענטען, מאַקלערס, באַנקירען, געשעפטסלייטע האָבען זיך געצויגען צו איהם אין פערלויף פון וויינינגסטענס דריי שטונדען ביז מיטאָג־צייט. ער פלעגט יעדען אליין אויסהערען קאַלטבלוטיג און עטוואָס בייז און זעלטען ווען ער פלעגט אימיצען זאָגען א גוט וואָרט. זיינע צוויי זיהן און איידעם, וועלכע האָבען

זיך ארומגעדרעהט אין קאבינעט, האבען מייסטענס נאר זיך פער־נומען מיט דער אינערליכער ארבייט פון דער קאנטאר. יעדער מאקלער פלעגט איהם דערלאנגען א טאבעלע פון קורס און ווארטען אויף א בעפעהל צו קויפען אדער צו פערקויפען. מיט זעלטענע געדולד פלעגט ער אויסהאלטען דיא טעגליכע אטאקעס פון הונדער־טער מענשען מיט פערשידענע פארשלעגע. ער פלעגט אלעס אויסהערען און בעטראכטען אזוי וויא פערטיעפט אין זיינע געדאנקען. א זייטיגער מענש וואלט זיך געוואונדערט צו וואס דארף ער דאס אין גאנצען. אבער ער האט דורך דעם געהאט א קורצען איבערבליק אויף דעם צושטאנד פון דער בערזע יעדען טאג.

אט האט ער מיט כעם אראבגעריסען 80 פראנק פון דער רעכנונג פון איינעם פון זיינע אגענטען. באלד נאך דעם איז א הענדלער מיט אנטיקען צוגעקומען און האט איהם פארגעשלאגען צו קויפען א גאלדענע קעסטעלע מיט א זעלטענע עמאל. דא זיינען צוגעשטאנען צו איהם צוויי אריסטאקראטישע דאמען, א מוטער מיט א יונגע שעהנע טאכטער, און איהם געבעטען קומען זעהען ביי זיי א קאמאד פון לודוויג דעם פונפצעהנטען, וואס ער האט זיך קורץ און שארף אבגעזאגט צו טאן. ווייטער איז געקומען א דיאמאנטען־הענדלער, א'ן ערפינדער, א'ן אינזשיניער, א'ן ענג־לענדער, א'ן איטאליענער, מענער און פרויען פון פערשידענע נאציאנען און קלאסען — יעדער מיט א פארשלאג און א בעטענדער מינע.

דער טומעל אין דעם פארדער־צימער און אין קאבינעט פון דעם געלד־קעניג איז אלץ געווארען גרעסער, כמעט אזוי וויא אויף א בערזע, און דא איז נאך מיט א מאל אריינגעלאפען א 6־יעהריגער אינגעלע, רייטענדיג אויף א שטעקעל און בלאזענדיג מיט אלע כחות אין א טרומייטער. נאך איהם האבען זיך געיאגט צוויי מיידעלעך מיט פרעהליכע געשרייען. זיי האבען זיך א ווארף געטאן אויף זייער זיידען און גענומען קריכען אויף זיינע קניע. ער האט אויך געדולדיג אויסגעהאלטען דיזע אטאקע און האט זיי מיט ליעבע געקושט.

אין מיטען דערינען האט א בעאמטער אריינגעפיהרט א בלאנדען יונגען מאן און האט שטילערהייט געזאגט ראטהשילד'ן זיין נאמען. דאן האט זיך דער פינאנץ־קעניג געלאסען אויפגעהוי־בען פון זיין שטול, אויף וועלכען זיין עלטערער זוהן האט זיך געזעצט אויפצונעהמען דיא מאקלערס און אגענטען. דער באנקיר און דער יונגער בלאנדער מאן האבען זיך אבגעשטעלט לעבען א פענסטער. דער יונגער מאן איז געווען א פערטרעטער פון א גרויסמאכט, וועלכער האט זיך געהאלטען זעהר שטאלץ אין טיולערי (נאפאלעאן'ס פאלאץ), אבער איז דא געשטאנען מיט א'ן איינגע־בויגענע קאפ און בעטענדען שמייכעל. אין דיזען צימער, וועלכער איז געווען אזוי וויא א'ן עפענטליכער פלאץ און וואו עס האט גערוישט וויא אויף דיא טרעפ פון דער בערזע, האט ראטהשילד ניט איין מאל עמפפאנגען דיפלאמאטען און אפילו דעם קייזער'ס מיניסטערס, שטעהענדיג לעבען א פענסטער אדער אין א ווינקעל.

דערווייל איז געקומען מיטאג־צייט, און דער פינאנץ־קעניג איז אוועק אין עסצימער, בעגלייטעט פון זיינע שרייענדע אייניק־לעך. דארטען האט זיך שוין געפונען זיין פאמיליע, זיהן, טעכ־טער און אייניקלעך, ארום א גרויסען טיש. דיזען טאג זיינען דארט געווען 19 שטיק, דארונטער 8 אייניקלעך. לעבען זיין ארט, ביי'ן עק פון טיש, איז געשטאנען א טאסע מילך — זיין איינ־ציגע שפייז. ווען ער האט זיך אנידערגעזעצט, האט ער צוגעמאכט דיא אויגען פון אויסגעמאטערטקייט. נאכהער האט ער מיט צי־טערענדע הענד צוגעטראגען דיא טאסע מילך צום מויל, דערלאנגט א זופ און אויסגערופען מיט א קרעכץ: „וויא האב איך זיך היינט אויסגעמאטערט!" אבער מען האט איהם ניט געלאזען רוהיג אויס־טרינקען דאס ביסעל מילך, דען דיא מאקלערס און אגענטען, וועלכע זיינען ערשט געקומען פון דער בערזע, האבען זיך א לאז געטהאן צו איהם אין עסצימער, וואו זיין פאמיליע, וועלכע איז געוואהנט געווען צו דיזען שטענדיגען טומעל, האט גאנץ לוסטיג געגעסען אלערליי געריכטען, און דיא קינדער האבען געלארעמט....

אט אזוי גליקליך האט געלעבט אויף דער עלטער דיזער

מיליאַרדער, דיזער הערשער פון דער פאַריזער בערזע, דיזער מעכ־טיגער פינאַנץ־קעניג....

אין דעם ראָמאַן „געלט“ שילדערט עמיל זאָלאַ אזוי דיזען מיליאַרדער : „סאַקאַר (אַ ספעקולאַנט און דער העלד פון ראָמאַן) האָט ניט אראָפּגעלאָזען דיא אויגען פון ראָטהשילדען, וועלכער האָט לאַנגזאַם געשלונגען מילך מיט אזא אַנשטרענגונג, אז עס האָט געשיינט, דאָס ער וועט עס קיינמאָל ניט אויסטרינקען. ער האָט ניט געטאָרט אָנריהרען איר־גענד וועלכע אנדערע שפּייז אויסער מילך. - צו וואָס דאַרף ער אַ מיליאַרד פראַנק? האָט סאַקאַר געטראַכט. פּרויען האָבען איהם קיין מאָל ניט געצויגען. פערציג יאָהר איז ער געבליבען טריי זיין פרוי, און יעצט איז ער שוין אַלט און שוואַך. צו וואָס דאַרף ער אויפשטיין פינף אַ זייגער אין דער פריה, זיך פערנעהמען מיט אזא שרעקליכען געשעפט, ווערען אויסגעמאַטערט ביז'ן ביין, פיה־רען אַ קאַטאָרזשנעם לעבען, פון וועלכען יעדער בעטלער וואָלט זיך אָפּגעזאָגט, און אַרומטראָגען זיך מיט אַ קאָפּ פול מיט ציפער און מיט אַ שאַרבען וואָס האַלט ביי'ן פּלאַצען? צו וואָס דאַרף ער צוגעבען נאָך נוצלאָזעס געלד צו זיין גאָלד, ווען מען קען אפילו ניט קויפען אין גאַס אַ פונט ווייַנשעל און עס אויפעסען, ווען מען קען ניט אַוועקפיהרען אין אַ קליינעם רעסטאָראַן אויפ'ן ברעג־טייך אַ פרויענצימער, וואָס מען בעגעגענט אין גאַס, ווען מען קען ניט געניסען פון אַלעס, זיך פוילען, זיין פריי! און סאַקאַר האָט, טראָץ זיין אונערזעטליכען גייץ, געליעבט געלד פאַר דיא מאַכט, וואָס זיי גיבען, האָט געפיהלט אַ הייליגען ציטער, ווען ער האָט געקוקט ניט אויף אַ געוועהנליכען קמצן, וועלכער קלייבט גלאַט געלט, נור אויף אַ פלייסיגען ארבייטער אָהן טהירישע ליידענשאַפ־טען, וועלכער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון פערגעניגען, פון אַלעס, נאָר וועלכער זעצט פאַר, טראָץ זיין קרענקליכען אַלטער, צו הויבען אַלץ העכער זיין מיליאָנען־טהורם מיט דעם איינציגען ציעל איבער־צולאָזען עס זיינע קינדער, אז זיי זאָלען דיעזען טהורם העכער מאַכען ביז ער וועט בעהערשען דיא וועלט.“

דערביי איז דזשעמס אויך געווען קראַנק. וועגען זיין קראַנקייט דערצעהלט מען אַ סך געשיכטען. מיר וועלען נאָר איבערגעבען איינע, וועלכע איז זעהר כאַראַקטעריסטיש. איין מאָל איז ער אוועק צום בעריהמטען מאָלער האָראַס ווערנע צו בעשטעלען זיין פּאָרטרעט.

— וויא פיעל וועט איהר פערלאַנגען? — האָט ער געפרעגט.

— ביי אייך? 4000 פראַנק.

— אַט באַלד וועל איך זיי אייך שטעקען! 4000 פראַנק פאַר עטליכע שמירעכצען מיט'ן פינזעל! דאָס איז שוין אַ צו לייכטער מיטעל צו מאַכען געלט!

— פון דעסטוועגען 4000 פראַנק און אפילו אַ סאַנטים ניט ווייניגער, האָט דער מאָלער קאַלטבלוטיג ערקלעהרט.

— איהר זייט פשוט אַ משוגענער! האָט דער מיליאַרדער אויסגערופען און איז אַרויס.

— וואַרט אַ ביסעל, האָט איהם דער מאָלער נאָכגעשריען, איך וועל מאַכען אייער פּאָרטרעט אומזיסט.

דער קינסטלער האָט עס ווירקליך געמאַכט, אָבער אַזוי, אַז אפילו דזשעמס ראָטהשילד, וועלכער האָט זיך ווייניג געקימערט וועגען דיא עפענטליכע מיינונג וויא זיין ברודער אין לאָנדאָן, האָט געמוזט זיין אונצופריעדען. דער קינסטלער האָט איהם אָפּגעמאָלט אויף אַ בילד, וואָס האָט פאָרגעשטעלט דיא אונטערגעבונג פון דעם אַלזשירער העלד אַב-דעל-קאַדער צו דיא פראַנצויזען, אין דער פּערזאָן פון אַ העסליכען און קאַרגען איד, וועלכער אַנטלויפט אין שרעק מיט אַ קעסטעלע געלד און צירונג. אין דעם געזיכט פון דיזען פייגען אידעל האָט יעדערער געקענט דערקענען דעם מיליאַרדער, און דער עולם האָט ניט ווייניג געלאַכט פון דיזען איינפאַל.

טראָץ זיין קאַרגקייט האָט ער דאָך זיך ערוואָרבען אַ נאָמען פון אַ פילאַנטראָפּ. ער פלעגט מנדר זיין גרויסע סומען אויף פערשיעדענע צדקה-אַנשטאַלטען; אָבער דאָס האָט ער ניט געטאָן אויס מיטלייד און ליעבע צו מענשען, וויא אויס ליעבע צו כבוד.

ווען ער פלעגט געבען צדקה, האָט ער זיך געסטארעט, אז מען זאָל עס גוט וויסען. זיין שטרעבונג זיך אויסצופיינען האָט איהם אויך געפיהרט צו קויפען זיך א באראָן־טיטעל אין עסטרייך. א מאָל פלעגט ער זוכען אויסצושלאָגען דיא הוצאה אויף צדקות דורך א קליינע ספעקולאציאָן אויף דער בערזע. מען דערצעהלט, אז איין מאָל האָבען איהם עטליכע אידען פאָרגעוואָרפען, דאָס ער זאָרגט גאָר ניט וועגען זיינע אָרימע ברידער, און האָבען איהם פאָרגעשלאָגען ער זאָל זיי געבען עפּעס א געלעגענהייט צו מאכען געלט אויף דער בערזע. ער האָט דאָן ארויסגערופען א קינסטליכע העכערונג פון געוויסע ווערטה־פּאפּירען, און א געוויסע צאָהל אידען האָבען דערביי „פערדיענט“ 850 טויזענד פראנק. מען בעהויפּטעט אויך, אז א טהייל פון דיעזען „פערדיענסט“ איז פערברויכט געוואָרען צו בויען א סינאגאָגע אין פאריז...

אויסהעלפען אימיצען מיט זיין געלד האָט ער זעהר פיינד געהאט. מען דערצעהלט, אז ווען א פריינד האָט זיך צו איהם געווענדעט מיט א ביטע צו געבען איהם קרעדיט פאר א געוויסען געשעפט, האָט ער געענטפערט: „געלד וועל איך אייך ניט געבען אפילו איין סאנטים, נאָר העלפען קען איך אייך. קומט, מיר וועלען צוזאמען פאָהרען אויף דער בערזע“. ווען זיי זיינען געקומען, איז ראָטהשילד עטליכע מאָל מיט איהם ארומגעגאנגען געארמט איבער׳ן זאל. נאכהער, ווען ראָטהשילד איז אוועקגעפאָהרען, האָבען אלע ארומגערינגעלט זיין פריינד און איהם פאָרגעשלאָגען זעהר גוטע געשעפטען. זיין קאריערע איז אזוי געמאכט געוואָרען, ווייל מען האָט איהם געהאלטען פאר א פריינד פון דעם בערזען־קעניג.

.6

דיא יורשים פון דיא ערשטע פינאַנץ־קעניגע.

ווענען דיא איבעריגע דריי זיהן פון מאיר אנשעל איז ניטאָ וואָס בעזאָנדערס צו זאָגען. זיי האָבען נאַטירליך אויך געמאַכט געלט אין זייערע קאַנטאָרען אין פראנקפורט, וויען און נעאַפעל; אָבער זיי זיינען ניט געווען פעהיגע ספעקולאַנטען און האָבען אויך ניט ארויסגעצייגט אזא זשעדנעקייט צו גאָלד און אזא האַלזברע־כענדע טהעטיגקייט וויא זייערע ברידער אין לאָנדאָן און פאַריז. קארל, וועלכער האָט זיך בעזעצט אין נעאַפעל, האָט פערהעלט־ניסמעסיג וויניג געטויגט צו פינאַנציעלע געשעפטען. א געוויסע צייט האָט ער אפילו ניט געעפענט א קאַנטאָר. פון דעסטוועגען האָט ער אויך איבערגעלאָזען ניט ווייניגער וויא 200 מיליאָן פראַנק. זיינע קינדער האָבען גאָר קיין נייגונג געהאַט צו געשעפטען. זיי האָבען געלעבט אָהן שום בעשעפטיגונג, ווען מען זאָל ניט רעכע־נען זייערע וואַנדערונגען איבער בילדער־גאַלערעען און מוזעאומען. לעבענדיג אין איטאַליען, האָבען זיי ליעב געקראָגען קונסטווערק און זיינען אַזוי פערטאָן געווען אין קאָלעקציאָנען פון אַנטיקען, וויא איינעגע זייערע שוועסטער־קינדער אין ענגלאנד מיט רייסעם (וועטרענען), טייערע פערד, הינד און אַנדערע ספאָרטס נאָך דעם ענגלישען מוסטער. דער גייסט פון דיא רייכע און געבילדעטע קלאַסען אין דיזע לענדער האָט זיך אָבגערופען אויף דיא יעניגע פון מאיר אמשעל'ס אייניקלעך און אור־אייניקלעך, וועלכע האָבען איבערגעגעבען זייער חלק אין דיא הענד פון דיא געשעפטס־פיהרער פון זייער פאַמיליע און געלעבט נאָך זייער געשמאַק און פערגניגען.

דיא געשעפטען פון דער נעאַפאָליטאַנער פירמע זיינען אין גאַנצען איבערגעגאַנגען צו דער פאַריזער.

דער פראַנקפורטער ראָטהשילד האָט זיך אונטערשיידעט פון אַלע זיינע ברידער דערמיט, וואָס ער איז געווען א פרומער איד. ער איז געשטאָרבען אָהן קינדער, איבערלאָזענדיג זיינעם א פלימעניק א 200 מיליאָן פראַנק. דער גרינדער פון דער וויענער פירמע

האָט זיך מיט גאָר נישט אויסגעצייכענט אויסער מיט זיין געקויפטען טיטול באראָן. דיזע פירמע איז אייגענטליך געווען אַ'ן אבטיילונג פון דער פאַריזער.

אַלע ברידער האָבען געלעבט זעהר פריינדליך צווישען זיך, געשטיצט איינער דעם אַנדערען, זאָ דאָס פּראַקטיש זיינען זיי געווען שותפים פון איין געשעפט. אַלע צוזאמען האָבען זיי אויסגעפיהרט פיעלע גרויסע אונטערנעהמונגען וויא, צום ביישפּיעל, דיא אויפ־בויאונג פון דיא וויכטיגסטע אייזענבאהנען אין עסטרייך־אונגאַרן.

ווען מאיר אמשעל וואָלט געקענט זעהען, וואָס זיינע אייניקלעך טהוען, וואָלט ער בעזאָנדערס נחת געהאט פון נאַטהאַן'ס שפּאַרעווע־דיגען זוהן ליאָנעל. דיעזער האָט גע'ירש'ענט דיא פינאַנציעלע פעהיגקייטען פון דעם זיידען און פאטער. נאַטהאַן ראָטהשילד האָט איבערגעלאָזען פיער יורשים: נאַטהאַניעל, ליאָנעל, מעיער און אַנטאָני. דער עלטערער איז געווען אַ מעלאַנכאָלישער מענש און האָט זיך ענטזאגט פון אירגענד וועלכע געשעפטען. ער איז אוועק נאָך פּאַריז, וואו ער האָט געלעבט איינזאם, שטיל און אונ־פערהייראַטעט. זיין ליעבלינג־בעשעפטיגונג איז געווען זאַמלען אַלטע מטבעות. נאַטהאַן'ס צוויי אינגערע זיהן האָבען זיך אין גאַנצען אָבגעגעבען צו ספּאָרטען און האָבען געזוכט זיך אויסצוּ־צייכנען מיט זייערע פערד און געיעג־פלעצער. זיי האָבען נאָכ־געטאַנצט דיא רייכע ענגלישע לאָרדען, וועלכע האָבען אויך ניט וואָס צו טהון מיט זיך און טויטען דיא צייט אין ספּאָרטס. קיין מענש קען ניט זיצען אין גאַנצען ליידיג, אָבלעבען זיינע יאהרען מיט פערליינגטע הענד, און ספּאָרט איז וויא צוגעפּאַסט צו דיא רייכע, וועלכע האָבען קיינע פעהיגקייטען און קיין נייגונג צו עפּעס אַ ניצ־ליכע טהעטיגקייט.

מעיער'ס גרעסטע אַמביציאָן איז געווען צו געווינען דיא בעריהמטע דערבי־רייסעס מיט זיינע פערד, און ווען דאָס איז איהם געלונגען איז ער געווען איבערגליקליך. ער האָט זיך אפילו געפוילט צו זיצען אין פּאַרלאַמענט, ווען מען האָט איהם אויס־

געקליבען נאך דעם הייסען קאמפף פאר דיא פאליטישע רעכטע פון אידען אין ענגלאנד.

ליאנעל האט געפיהרט אלע געשעפטען. דיא ברידער האבען איהם אנפערטרויט זייער חלק און האבען זיך ניט גענארט, דען ער איז געווען א שפארעוודיגער און שטרענגער בעל הבית. ער האט נאכגעפאלגט זיין פאטער, וועלכער האט איהם פריה בעקאנט געמאכט מיט דיא אפעראציאנען און געהיימניסע פון דער בערזע. נאר ער האט ניט געהאט דיא פעהיגקייטען פון זיין פאטער צו ספעקולאציאנען און האט מורא געהאט צו ריזיקירען. ער האט מעהר געארבייט אין זיין קאנטאר וויא אויף דער בערזע און האט דארט איינגעפיהרט א זעהר שטרענגע צענטראליסטישע ארגאניזאציאן. זיין פינאנציעלע טהעטיגקייט איז כמעט אויסשליסליך בעשטאנען אין בארגען געלד צו רעגיערונגען. ער האט געהאט 44 הלואות אויף צוויי מיליארד פראנק, און איז געווען דער פינאנץ־אגענט פון אייניגע רעגיערונגען. דארונטער אויך פון דער רוסישער. געלד האט קיין מאל ניט געפעהלט אין זיינע קעלערן. ער האט שטענדיג געוואוסט, וויא ער האלט אין דער וועלט מיט זיין אייגענעם ריעזיגען קאפיטאל און מיט דיא קאפיטאלען, וועלכע ער האט צו יעדער צייט געקענט שאפען. ווען דיא ענגלישע רעגיערונג האט געמוזט קריעגען 40 מיליאן פונט אין געלד, אום אויסצוקויפען די אקציעס פון זועץ־קאנאל, האט עס ליאנעל דאטהשילד איהר צוגעשטעלט אהן שוועריגקייטען. דורך דיזע אפעראציאנען האט ענגלאנד ארייגגעקראגען אין איהרע הענד דעם קאנאל, וואס דיא פראנצויזען האבען געבויט. דאס איז געווען צוגלייך א פינאנציעלער און פאליטישער זיעג איבער פראנקרייך, א זיעג, וועלכער האט שליסליך געפיהרט דערצו, אז ענגלאנד האט אויך פערכאפט עגיפטען.

אזוי וויא דיא ראטהשילדס זיינען ניט איין מאל בע'גנב'עט און בערויבט געווארען פון זייערע אגענטען און בעאמטע, האט ליאנעל איינגעפיהרט א ספעציעלע געהיים־פאליציי אין זיין קאנטאר און פלעגט פלוצלונג מאכען רעוויזיעס אין דיא ביכער.

בעזאָנדערס האָט ער זיך אַזוי געהיט נאָכדעם, וויא זיין אָנקעל דזשעמס איז בערויבט געוואָרען אויף גאַנצע 32 מיליאָן פראַנק פון אַ געוויסען קאַרפּאַנטיע, וועלכער האָט עס אויסגעארבייט און אָרגאַניזירט דעם פּלאַן צו בערויבען דאָס פּובליקום אויף 75 מיליאָן פראַנק דורך די אויפהויבונג און נידריגונג פון דיא אַקציעס פון דער פראַנצויזישער נאָרד־אייזענבאַהן, וויא דאָס איז אויבען ערקלערט געוואָרען. דיזער געשייטער פראַנצויז האָט מערקווירדיג קונציג בע'גנב'עט זיין בעל הבית און איז נאכהער וויא אין וואַסער אריין.

וועגען ליאָנעל ראָטהשילד קען מען זאָגען, אַז ער איז געזעסען אויף זיינע קאַסעס מיט גאָלד ווי אַ הוהן אויף אייער. דיא לעצטע 20 יאָהר פון זיין לעבען איז ער איבערהויפּט געווען צוגעשמידט צו זיין שטול, ווייל ער האָט געליטען פון רעוומאַטיזמוס אין די פיס; נאָר פריהער האָט ער אויך גאַנץ ווייניג געוואוסט פון פערגעניגען. ער האָט זיך ניט געפיהלט היימליך אין געזעלשאַפטען און פלעגט נאָר אויפלעבען אין זיין קאָנטאָר.

נאָר בעריהמט איז ער געוואָרען דורך דעם קאַמפּף פאַר דיא פּאָליטישע רעכטע פון אידען אין ענגלאַנד. דערביי איז ער געווען מעהר אַן אינסטרומענט, ווי אַ בעוועגונגס־מאַשין. אין 1847 יאהר איז ער אויסגעוועהלט געוואָרען אַלס מיטגליעד פון פּאַרלאַ־מענט צו פערטרעטען דיא באַנקירען און רייכע קאָרפּאָראַציאָנען פון דער לאָנדאָנער סיטי, דעם רייכסטען פונקט אויף דער ערד. נאָר ער האָט ניט געקענט פארנעהמען זיין פּלאַץ אין פּאַרלאַמענט, ווייל מען האָט, נאָך דעם געזעץ, געמוזט שווערען אויף דעם עוואַנגעליום (ברית חדשה) און געברויכען אין דער שבועה דיא ווערטער „נאָך דעם אמת'ן גלויבען פון קריסטען.“

דאַן האָט זיך אָנגעפאַנגען אַ בעוועגונג פאַר דיא ענדערונג פון דיזער שבועה אַזוי, אַז אידען זאָלען קענען זיצען אין פּאַרלאַ־מענט. דיא ליבעראַלען זיינען אַרויסגעטראָטען פאַר דיא אידען, און דיא קאָנסערוואַטיווע, בעזאָנדערס דיא לאָרדען, האָבען זיך

איינגעשפארט אָנצוהאַלטען דיא אַלטע שבועה. אין דער האוז אָוו קאָמאָנס (רעפּרעזאַנטען־ אָדער דעפּוטאַטען־קאַמער) איז מיט אַ גרויסע מאַיאָריטעט אָנגענומען געוואָרען אַ פּאָרשלאַג אָבצושאַפען דיא קריסטליכע שבועה, אָבער דיא האוז אָוו לאָרדס (דיא קאַמער פון אריסטאָקראַטען, אַ מין סענאַט) האָט עס פערוואָרפען. ליאָנעל וואָלט פיללייכט אויפגעגעבען דעם קאַמפּף, אָבוואָהל ער האָט נאַטירליך געוואָלט אויספיהרען דעם וואונש פון אַלע אידען, און איבערלאָזען אַן אַנדערען צו ווערען אַ דעפּוטאַט; אָבער זיינע פריינד זיינען צו איהם צוגעשטאַנען און האָבען איהם איינגערעדט ער זאָל ארויסטרעטען אַלס קאַנדידאַט ביי דיא נעכסטע פּאַרלאַמענטס־וואהלען. מען האָט איהם ווידער אויסגעקליבען אין דער לאָנדאָנער סיטי נאָך מיט אַ גרעסערער מאַיאָריטעט וויא דעם ערשטען מאָל. דיא באַנקיערען און געשעפטסלייטע האָבען דערמיט געוואָלט אויסדריקען זייער פּראָטעסט, וואָס זייער פערטרעטער ווערט ניט אָנגענומען אין פּאַרלאַמענט. אויף אַ גרויסען פּראָטעסט־מיטינג איז דאַן בעשלאָסען געוואָרען, אַז ליאָנעל ראָטהשילד זאָל קומען אין פּאַרלאַמענט און ערקלערען דעם ספּיקער (פּאָרזיצענדער פון דעפּוטאַטען־קאַמער), אַז ער וויל שווערען אויף דעם אַלטען טעסטאַמענט, וויא אַ איד. עס האָט זיך דאַן אָנגעפאַנגען אַ נייע גרויסע דעבאַטע וועגען דיזער פראַגע, נאָר דער סוף איז דיזעס מאָל געוועזען, אַז מען האָט בעשלאָסען דאָס „סער ראָטהשילד אַלס אַ איד, קען ניט פערנעהמען אַ פּלאַץ אין פּאַרלאַמענט.“

דאָ איז ניט דער פּלאַץ צו שילדערן דיזען אינטערעסאַנטען קאַמפּף, וועלכער האָט זיך געצויגען 11 יאהר און וועלכער האָט זיך געענדיגט אין 1858 מיט אַ זיעג פאַר דיא אידען. ליאָנעל ראָטהשילד האָט ענדליך געקענט זיצען אין פּאַרלאַמענט, אָבער ער איז דאָרטען ווייניג געזעסען. ער איז אייגענטליך נאָר געוועזען אַ נאָמען פאַר דיא יודענפריינדליכע קעמפּפער. אין פּאַרלאַמענט האָט ער זיך מיט קיין זאַך ניט אויסגעצייכענט. דיא דעבאַטען האָבען איהם ווייניג אינטערעסירט און ער האָט קיינמאָל ניט פּרובירט צו האַלטען עפּעס אַ רעדע. געשטימט האָט ער מיט דער

ליבעראלער פארטיי, צו וועלכער ער האט געהערט אזוי וויא כמעט אלע אידען פון זיין צייט.

געשטארבען איז ער אין 1879, ווען ער איז אלט געווען 69 יאהר. זיין פלאץ איז פערנומען געווארען פון זיין זוהן נאטהאניעל, דעם יעצטיגען לארד ראטהשילד. דער אור־אייניקעל פון דעם פעראכטעטען מלוה פון דער פראנקפורטער יודענשטראסע זיצט יעצט צוזאמען מיט דער העכסטער ענגלישער אריסטקראטיע, וועלכע האט נאך מיט א יאהר 40 צוריק ניט געוואלט צולאזען זיין פאטער אין פארלאמענט. דיזער אלמעכטיגער לארד, דער גרעסטער פינאנץ־קעניג אין דער וועלט, איז געראטהען אין זיין פאטער. ער איז דער איינציגער פון ליאנעל׳ס דריי זיהן צו פיהרען דיא ריעזיגע געשעפטען פון דער פירמע. דיא אנדערע צוויי זיהן, לעאפאלד און אלפרעד, האבען זיך מייסטענס אבגעגעבען צו ספארטס און צו א לוקסוס־לעבען. זיי גיבען דעם טאן דער ענגלישער אריסטאקראטיע, ווייל זיי קענען אויסגעבען מעהר געלד אויף בעלער, באנקעטען, טהייערע פערד, יאכטען, פארקען פאר געיעג א. ז. וו. ווער איז דען אים שטאנד אויסצוגעבען א יאהר ביז 100 מיליאן פראנק? דער לוקסוס פון דיא ראטהשילדען איבערטרעפט יעצט אלעס וואס מען קען זיך נאר פארשטעלען.

לארד ראטהשילד קלייבט ווייטער מיליאנען. דער מיליאנען־טהורם ווערט אלץ העכער דורך זיין אונערמיעדליכע ארבייט. ער הארעוועט אזוי ווי זיין פאטער אין דער קאנטאר, ספעקולירענדיג גאנץ ווייניג, אבוואהל ער דארף גאנץ ווייניג מורא האבען צו פער־לירען אונטער געוועהנליכע אומשטענדען. ער האט אויך קיין פערגעניגען אין דער געזעלשאפט און פיהלט זיך נאר גוט אין זיין קאנטאר, וואו ער איז דער דיקטאטאר, דער אונבעשרענקטער הערשער. ער איז אזוי פערנומען מיט דער פיהרונג פון דיא ריעזיגע געשעפטען, דאס ער האט כמעט קיין צייט ניט פאר זייטיגע זאכען. ער איז אלזא אזא שקלאוו פון זיינע מיליאנען וויא זיין פעטער דזשעמס ראטהשילד.

דאס זעלבע קען מען אויך זאגען וועגען די מיטגליעדער

פון דער פאַריזער פירמע. דיא געשעפטען ווערען דאָרטען אויך געפיהרט פון איינעם, וועלכער איז פעהיגער צו פינאַנצען און וויל זיך דערמיט פערנעהמען, אום ניט אָבצושטעהן פון זייערע זיידעס. דיא איבריגע לעבען וויא מאָנאַרכען און טויטען זייער צייט אין פערגעניגען, רעכנענדיג דארונטער אויך איינקויפען בילדער, סטאַטוען און איבערהויפט קונסטווערק. מאַנכע פון זיי זיינען פעראינטערעסירט אין ליטעראַטור און נאַטורוויסענשאַפטען, אונטערשטיצענדיג ניט זעלטען געלעהרטע צו מאַכען קאָסטבארע נאכפאָרשונגען. זיי ווילען זיך ארויסצייגען אלס אונטערשטיצער פון קונסט און וויסענשאַפט. אנדערע גיבען זיך אָב מעהר צו פילאַנטראָפיע, האַלטען אויף אָדער אונטערשטיצען צדקה־אנשטאַלטען. אין אַלגעמיין קען מען זאָגען, אז קיינער פון זיי האָט זיך נאָך מיט גאָר נישט אויסגעצייכענט אויף אירגענד וועלכען פעלד און אז זיי פיהרען זיך פיעל אנשטענדיגער און בעסער, וויא אירגענד וועלכע יורשים פון מיליאַרדערען. אין זייער אונגעהויערן לוקסוס פערגעסען זיי דאָך ניט א געוויסע מאָס פון אינטעליגענץ און אדעלקייט. פאָרלויפיג איז נאָך דיא פאַמיליע ניט דעזשענע־רירט געוואָרען, וויא דאס טרעפט געוועהנליך מיט זעהר רייכע פאַמיליעס.

דער ריעזיגער פערמעגען, וועלכער קען גערעכענט ווערען אין מיליאַרדען, געפינט זיך אייגענטליך אויך יעצט אין עטליכע הענד, גראַדע וויא נאָך מאיר אמשעל'ס טויט. דיא פאַמיליע איז גאָר ניט גרויס, סך הכל אונגעפעהר 50 פערזאָן. דאָס איז פון ערשטען בליק זעהר זאָנדערבאַר, ווען מען נעהמט אין אנבעטראַכט, דאָס מאיר אמשעל האָט איבערגעלאָזען פינף זיהן, פון וועלכע פיער האָבען געהאַט גאָר ניט וויניג קינדער אין אָנפאַנג פון לעצטען יאהרהונדערט. אָבער אין דערווירקליכקייט איז דאָס געקומען דורך צוויי גאַנץ איינפאַכע אומשטענדען: ערשטענס, דורך דעם וואָס אין דער פאַמיליע איז איינגעפיהרט געוואָרען חתונה צו האָבען צווישען זיך, געוועהנליך צווישען שוועסטער־קינדער, און צווייטענס, האָבען דיא מייסטע פון די מיטגליעדער, וועלכע

האָבען קיינע געשעפטען געפיהרט, אויך ניט חתונה געהאט. דאס איז אַ צופאַל אָדער אַ געוויסע פאַמיליען־רעגעל, אָבער דער פאַקט איז יעדענפאַלס אַ מערקווירדיגער. זעהר ווייניג פרעמדעס בלוט פליסט אין די אָדערן פון מאיר אמשעל׳ס אור־אייניקלעך. אַן אנדער פאַמיליע וואָלט צוליעב דעם שוין אין גאַנצען פערשוואונדען אין פערליוף פון 100 יאהר; אָבער די ראָטהשילד פאַמיליע איז אַ זעלטען קרעפטיגע און לאַנג־יעהריגע, דען דער דורכשניטליכער לעבען פון דיא זיהן און אייניקלעך פון מאיר אמשעל איז אונ־געפעהר 70 יאהר.

נאָר וויא מען זאָל ניט ערקלערען דיזע זעלטענע לעבענס־קראַפט פון דער פאַמיליע, טראָץ דיא חתונות פון נאָהענטע בלוט־פערוואַנדטע — די מיליאַרדען, וואָס זיינען אָנגעקליבען געוואָרען אין דיא לעצטע 120 יאהר, זיינען יעצט צענטראַליזירט אין אַ פּאָר הענד. דער הויפּט קאָמאַנדיר פון דיזער ריעזיגער פינאַנציעלער מלוכה איז לאָרד נאַטהאַניעל ראָטהשילד.

ענדע.

יידיש

— פון —

רפאל גוטמאַן

אַ לערבוך פאַר יידישע שולן, צו לערנען קינדער לייענען און שרייבען יידיש, מיט פיל אילוס־טראַציעס און בילדער.

צוזאַמענגעשטעלט אויפן גרונד פון דער פעדאַגאָגישער וויסענ־שאַפט, לויט דעם אַנאַליטיש־סינטעטישן סיסטעם.

אין פיר טיילן

ערשער טייל — אילוסטרירטער אלף־בית מיט מעשה'לאך און לידעלאך צוגעפאַסט פאַר קינדער, גוט געבונדען אין לייוונט — — — — .20

צווייטער טייל — אילוסטרירטע כרעסטאָמאַטיע, מיט שיינע לעזע־שטיקער, לידער און קורצע ערציילונגען פאַר קינדער, גוט געבונדען אין לייוונט — — — — — — — — — — — — — — — — — — .25

דריטער טייל — ליטעראַרישע כרעסטאָמאַטיע, געקליבענע אַרטיקלען פון אונזערע בעסטע קלאַסיקער, גוט געבונדען, אין לייוונט — — .40

פערטער טייל — ליטעראַרישע כרעסטאָמאַטיע מיט אַ סך לעזע־שטאָף אין פראָזע, און פאָעזיע, סיי פון אונזערע קלאַסיקער און סיי פון די קלאַסיקער פון די אומות העולם, גוט געבונדען, אין לייוונט — .60

ילקוט אגדות — מאת י. גרזובסקי. מבחר אגדות ישראל נועד לילדים, ספר שיסכין וירגיל את ילדינו אל הסגנון המפרשי, הוא הסגנון העברי־ארמי שבימי גלותנו נאצרו בו הרבה מאוצרותינו הלאומים, בכריכת בד — — — — — — — — — — — — — — — .20

צו באקומען ביי

סטאַר היברו בוק קאָ.

58-54 קאַנעל סטריט, ניו יאָרק

יידישע געשיכטע

פון ח. אפרתי

א נייע פארגרעסערטע אויפלאגע מיט גרעסערע אותיות און מיט פול אילוסטראציעס און בילדער, געדרוקט אויף גוטען פאפיר און געבונדען אין א שטארקען לייוונענד באנד. א לייענבוך פאר שול און הויז, אין צוויי טייל.

ערשטער טייל — די ביבלישע תקופה.

צווייטער טייל — די צייט פון בית שני

די יידישע געשיכטע פון ח. אפרתי, איז געשריבען אין א לייכטע מאדערנע יידישע שפראך, ספעציעל פאר שול קינדער.

יעדער פאטער אדער לערער דארף געבן דיזן בוך די קינדער צום לייענען, אום זיי זאלן באקאנט ווערן מיט דער פארגאנגענ־הייט און אפשטאמונג פון יידישן פאלק, מיט זיינע אבות, נביאים, פירער און ערציער, מיט די מלחמות וואס זיי האבן געפירט פאר זייער באפרייאונג און זעלבסטשטענדיגקייט, און מיט אלעם וואס דאס יידישע פאלק האט געשאפן און אויפגעטאן אין דער צייט וואס זיי זיינען געווען אין זייער אייגן לאנד.

פרייז פון ערשטען טייל, 180 זייטען — — — — — — — — — .60

פרייז פון צווייטען טייל, 210 זייטען — — — — — — — — — .75

לוח הפעלים החדש — מאת א. מ. פיורקא. דוגמות דרכי הפעלים, נטיותיהם ותמונותיהם השונות, על פי שנוי כל הבנינים והגזרות והאופנים הרבים והשונים הנמצאים בכתבי הקדש, גם לוח כנויי הפעלים, ומעט מנטיות השמות, מכורך — — — — — — — — — .20

למוד הקריאה למתחילים — מאת א. לוריא. ילמד לילדי ישראל קריאה וכתיבה על פי שיטת־הברת האותיות בעזרת ציורים ,תמונות שונים המושכים את לב הנער, עם ברכות ותפלות קצרות למען יתרגל הילד בקריאתו, בראשירט — — — — — — — — — — — — — .10

מעשהלאך פאַר שול קינדער — פון פ. היילפערן. א זאמלונג פון די שענסטע מעשהלאך פאר קינדער צו לייענען אין שול און אין הויז.

די מעשהלאך זיינען זייער אינטערעסנט פאר קינדער און זיי וועלן עס מיט פארגעניגן לייענען אין זייער פרייע צייט אין שול און אין הויז.

יעדער מעשהלע ענטהאלט א מוסר־השכל וואס וועט פיל העלפן צו ענטוויקלען די מאראל פון די קינדער. פרייז — — — — — — — .25

פון דאָס ניי איבערגעדרוקט

קולטור-געשיכטע

דער מענש און זיין ארבייט זינט ער האָט זיך באַוויזען אויף דער וועלט ביז אונזער צייט.

פון

פיליפּ קראַנץ

דיזע קולטור-געשיכטע איז געשריבען נאָך די בעסטע און גרינדליכסטע וויסענשאַפטליכע נאָכפאָרשונגען וועגען דעם לעבען און פיהרונגען פון די נאָך פאַרבליבענע ווילדע פעלקער און פון די פאַרצייטיגע פעלקער אין אַלע לענדער. לעזענדיג די קולטור-געשיכטע זעהט מען פאַר זיך די גאַנצע פאַרצייטיגע וועלט און מען פאַרשטעהט דאַן, ווי אַזוי די מענשהייט האָט דערגרייכט פון אַ ווילדען צושטאַנד, וואָס איז ניט פיל העכער פון צושטאַנד פון אַפען, ביז דער הויכער ציוויליזאַציאָן פון אונזער צייט. — די קולטור-געשיכטע פון פיליפּ קראַנץ, פון אָנפאַנג ביז'ן סוף, איז געשריבען אַזוי איינפאַך, קלאָר און אויפקלעהרענד, אַז יעדער איינער קען אַלעס פאַרשטעהן ווי אַ געוועהנליכע מעשה. פּרובירט נאָר דורכלעזען אַ פּאָר קאַפּיטלען, וועט איהר זיך שוין ניט אָפּרייסען, ביז איהר וועט ענדיגען די גאַנצע קולטור-געשיכטע. ענטהאַלט 1000 זייטען, מיט 100 ערקלעהרענדע בילדער. געדרוקט אויף פיינעם פּאַפּיר מיט די בעסטע אילוסטראַציאָנען. שעהן געבונדען אין אַ פּראַכט-באַנד.

פּרייז $2.00

STAR HEBREW BOOK CO.

54-58 Canal Street, New York

אַלע ווערק פון שלום־עליכם

נייע פּאָפּולערע פּראַכט-אויסגאַבע

אויף דעם וואונש פון טויזענטער אידישע לעזער, וואס האָבען פארלאנגט אלע ווערק פון שלום-עליכם אין א צוגענגליכער אויסגאבע, — האָט דער „שלום-עליכם פאָנד" פון דאָס ניי ארויסגעגעבען אלע 28 בענד פון שלום-עליכם'ס שריפטען אלס א

נייע פּאָפּולערע פּראַכט-אויסגאַבע.

די נייע פּאָפּולערע פּראכט-אויסגאבע פון שלום-עליכם'ס ווערק אנטהאלט אלע אכט און צוואנציג בענד פון די פריהעריגע אויסגאבעס, ניט געמינערט פון זיי קיין שורה. דער אונטערשייד פון דער נייער אויסגאבע ביז די פריהעריגע איז נאָר אין דעם, וואָס אין דער נייער פּאָפּולערער פּראכט-אויסגאבע זיינען די פריהעריגע 28 בענד געדרוקט און געבונדען אין 14 טאָפּעלע (צווייענדיגע) דיקע פּראכט-בענד, און דאָס האָט פארלייכטערט די שווערע פראגע, ווי אזוי צו געבען דעם אידישען פובליקום די ווערק פון שלום-עליכם פאר א ביליגען פּרייז. דער פּרייז אויף דער נייער פּאָפּולערער פּראכט-אויסגאבע איז פארקלענערט געוואָרען פון דעם פּרייז אויף דער פריהעריגער פּראכט אויסגאבע אויף א פערטעל, און מיר האָפען, אז די אידישע לעזער וועלען אונז העלפען אריינצוברענגען די ווערק פון שלום-עליכם אין יעדען אידישען הויז.

די נייע פּאָפּולערע פּראכט-אויסגאבע פון אלע שלום-עליכם'ס ווערק איז געדרוקט אויף פיינעם ליכטיגען פּאַפּיר, געבונדען אין שטאַרקע און פיינע לייוועוונט-בענד, באצירט און געשטעמפּעלט מיט גאָלד.

פּרייז פון דער נייער פּאָפּולערער פּראכט-אויסגאבע:

15 דאָלער.

סטאַר היברו בוק קאָמפּאַני

54-58 קאַנעל סטריט, ניו יאָרק